

Alternativni izvještaj o napretku 2014: politički kriteriji

Sarajevo, juli 2014.
ISSN 2303-6079

SADRŽAJ

Spisak skraćenica	2
Sažetak	3
1. DEMOKRATIJA I FUNKCIONISANJE DRŽAVE	4
1.1 Ustavi	4
1.2 Parlamenti i vlade	6
1.3 Ustavni sudovi	7
1.4 Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine	9
1.5 Civilno društvo	11
2. VLADAVINA PRAVA I KORUPCIJA	12
2.1 Pravosuđe	12
2.2 Borba protiv korupcije	14
2.3 Ratni zločini	17
2.4 Pristup pravdi	18
3. LJUDSKA PRAVA I ZAŠTITA PRAVA MANJINA	20
3.1 Međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava	20
3.2 Sprečavanje mučenja i drugih oblika zlostavljanja	20
3.3 Sloboda izražavanja	21
3.4 Sloboda okupljanja i udruživanja	22
3.5 Prava žena i rodna ravnopravnost	23
3.6 Prava djece i mladih	26
3.7 Osobe sa niskim primanjima i socijalno ugrožene osobe	28
3.8 Osobe sa invaliditetom	30
3.9 Suzbijanje diskriminacije	31
3.10 Lezbejke, gej, biseksualne i trans* osobe	32
3.11 Povratnici_e i pravo na imovinu	34
3.12 Nacionalne manjine i Romi_kinje	36
3.13 Zločin iz mržnje i govor mržnje	37
4. TRANZICIJSKA PRAVDA	39
Dodatak: POPIS STANOVNIŠTVA 2013.	43
O INICIJATIVI	46

SPISAK SKRAĆENICA

AP	Akcioni plan
BD	Brčko distrikt
BHRT	Radio-televizija Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
CCI	Centri civilnih inicijativa
CIK	Centralna izborna komisija BiH
CoE	Vijeće Evrope
DEI	Direkcija za evropske integracije
ECHR	Evropska konvencija
ECTHR	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
ECHO	Humanitarna pomoć i civilna zaštita Evropske komisije
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica (politička partija)
IPA	Instrument prepristupne pomoći
IRL	Interno raseljena lica
MP	Ministarstvo pravde
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NVO	Nevladine organizacije
OCD	Organizacije civilnog društva
OSCE	Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju
OSI	Organizacije osoba sa invaliditetom
PRB	Agencija za javne nabavke
PS BiH	Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine
RAK	Regulatorna agencija za komunikacije BiH
RS	Republika Srpska
RTRS	Radio-televizija Republike Srpske
RTVFBIH	Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine
SDA	Stranka demokratske akcije (politička partija)
SDP	Socijaldemokratska partija BiH (politička partija)
SNSD	Savez nezavisnih socijaldemokrata (politička partija)
SRSP BiH	Strategija za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SSPKPEI	Strateška planiranja, koordinacija pomoći i evropske integracije
TI BiH	Transparency International BiH
TSPSRSP BiH	Tehnički sekretarijat za provođenje Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini
VM	Vijeće ministara
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće

SAŽETAK

Pred vama se nalazi drugi Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu ka članstvu u Evropskoj uniji. Izvještaj predstavlja zajednički napor više desetina osoba i organizacija, čiji je zajednički cilj bio da se iz ugla organizacija civilnog društva predstavi aktuelno stanje integracija Bosne i Hercegovine. Imajući na umu da je zvanični Izvještaj o napretku politički izvještaj Evropske komisije, mišljenja smo da kroz objavljivanje Alternativnog izvještaja možemo uticati na njegov sadržaj. Upravo zbog toga, Alternativni izvještaj objavljujemo skoro tri mjeseca pred objavljivanje zvaničnog Izvještaja, u nadi da će to imati uticaja na formuliranje zvaničnog Izvještaja.

Izvještaj se u potpunosti fokusira na tzv. političke kriterije, sa fokusom na pitanja:

- stepena demokratičnosti i funkcionisanja države,
- vladavine prava i korupcije,
- ljudskih prava, naročito prava manjinskih i ranjivih grupa, i
- tranzicione pravde.

Svjedoci smo da tokom 2013. i 2014. godine nije postignut nikakav relevantan napredak.

Proces provedbe odluke Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine je u potpunosti izmješten iz Parlamenta. Demokratske performanse parlamenata i vlada na državnom, entitetskom i kantonalmom nivou su izrazito slabe. Rad institucija odlikuje nestabilnost, netransparentnost i neefikasnost. Odluke ustavnih sudova se i dalje ne provode. Nikakve značajne i sistematske politike za borbu protiv kršenja ljudskih prava nisu usvojene.

Reforme pravosuđa su zaustavljene, a Strukturirani dijalog za pravosuđe između BiH i EU ne pokazuje napredak. Ni jedan značajan slučaj borbe protiv korupcije nije procesuiran.

Manjinske i ranjive grupe žive i dalje u teškim uslovima. Diskriminacija i nasilje su sveprisutni, a sam Zakon o zabrani diskriminacije nije pokazao očekivane rezultate, imajući na umu da su pet godina od donošenja Zakona donesene samo dvije pravosnažne presude. Sveobuhvatne anti-diskriminacijske politike za socijalnu integraciju ili ne postoje ili ukoliko postoje, onda se skoro pa ne provode. Poplave su još dodatno pogodile one najranjivije u društvu.

Procesuiranje ratnih zločina i suočavanje sa prošlošću, kao preduslovi za kreiranje zdravog okruženja i gradnju zajedničke države, predstavljaju dodatni problem. Politička podrška ratnim zločincima od strane lidera političkih stranaka samo dalje dijeli već izrazito fragmentirano društvo.

Nadamo se da će opšti izbori u oktobru 2014. godine (iako se održavaju po diskriminirajućim pravilima) donijeti stabilnije političke strukture, spremne da se suoče sa različitim problemima. Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH će svakako zagovarati promjene kada je u pitanju usvajanje novih zakona i politika, ali i provedba istih. Nadamo se također da će bh. vlasti ali i EU institucije podržati jaču poziciju civilnog društva unutar različitih foruma u okviru EU integracija BiH. Civilno društvo mora postati treći akter ovog procesa (pored države i EU institucija).

*Priredivači_ice
juli, 2014.*

1. DEMOKRATIJA I FUNKCIONISANJE DRŽAVE

1.1 Ustavi

PRERORUKE

Usvojiti amandmane na Ustav BiH u skladu s odlukom Evropskog suda za ljudska prava, a koji pružaju jednaka politička prava svim građanima_kama BiH bez uvođenja drugačije vrijednosti glasa ili podsticanja etničke diskriminacije;

Usvojiti ustavne amandmane na svim nivoima vlasti kako bi se iskorijenila etnička diskriminacija u ustavima te pružila jednaka prava svim ljudima, a ne isključivo pripadnicima_ama konstitutivnih naroda;

Usvojiti ustavne promjene kojima bi se osigurao lakši proces donošenja odluka te bolja funkcionalnost institucija na svim nivoima vlasti, s naglaskom na državni nivo, a naročito zakona vezanih za EU integracije (na primjer, uvođenjem "evropske klauzule" koja bi ukinula odredbu entitetsko u svim zakonima vezanim za EU integracije);

Izmijeniti sve odredbe i prakse koje su diskriminatorne na osnovu entitetskog državljanstva.

Odluka Sejdić-Finci¹

Primarni fokus ustavnih reformi u Bosni i Hercegovini je provedba odluke Evropskog suda za ljudska prava (ECHR) u *predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*. Ustav BiH prepoznaje Bošnjake, Hrvate i Srbe kao konstitutivne narode, što znači da je isključivo njima dato pravo da se kandiduju za Predsjedništvo BiH, kao i pravo delegiranja za Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH. "Ostali" ili osobe koje se ne identifikuju s ove tri skupine, nemaju pravo da se kandiduju za bilo koju od ovih funkcija. Dervo Sejdić i Jakob Finci su pred Evropskim sudom za ljudska prava iznijeli ova Ustavom oduzeta prava "Ostalih", a Sud je 2009. godine donio odluku da BiH mora izmijeniti svoj Ustav kako bi se ukinula etnička diskriminacija, kako u Predsjedništvu BiH, tako i u Domu naroda – tako što je ove promjene učinila obaveznim u članu 2. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Iako je BiH 2008. godine ratificirala SSP, obavezujući se na rješavanje prioriteta Evropskog partnerstva, odluka Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine nije sprovedena. Iako je Evropska unija postavila nekoliko rokova za provedbu odluke Evropskog suda za ljudska prava, BiH nije ispunila niti jedan te je još uvijek daleko od usklađivanja Ustava sa standardima ljudskih prava iz Evropske deklaracije o ljudskim pravima. Proces pregovora je stavljen van zakonodavnih institucija i u ruke stranačkih čelnika uz pomoć komesara Evropske komisije za proširenje i evropsku politiku prema susjedstvu Štefana Fülea.

U isto vrijeme, ovaj proces je zaustavio već započeti postupak u Parlamentarnoj skupštini BiH, gdje se nalaze 3 seta amandmana na Ustav koji su predložili poslanici iz više stranaka, jedan HDZ-a i HDZ1990, drugi SNSD-a i SDS-a i treći SDA, poslanika Asima Sarajlića.

Jedini uvidi u sadržaj predloženih rješenja na sastancima koje je vodio gospodin Füle, a koji su održani bez prisutstva javnosti, dobiven je putem javnih izjava sudionika_ca, te su oni često bili kontradiktorni. Međutim, sudeći prema izjavama sudionika_ca, može se zaključiti da je fokus pregovora između stranačkih čelnika u potpunosti prebačen sa stvarnog fokusa odluke Evropskog suda za ljudska prava - politička i građanska prava nekonstitutivnih građana_ki - na pitanje izbora hrvatskog člana Predsjedništva BiH. Ovaj pomak desio se kao rezultat političke dinamike koju, prije svega, nameće lider HDZ-a BiH Dragan Čović, a koji je uspio da nametne "hrvatsko pitanje" kao primarnu temu pregovora stranačkih čelnika o ustavnoj reformi.

Kao rezultat svih ovih faktora, odluka Evropskog suda za ljudska prava, koja je trebala na bolje izmijeniti Ustav BiH, aktivno se zloupotrebljava od strane političkih stranaka za podsticanje još veće ustavne diskriminacije na osnovu nacionalnosti, dok se odluka u isto vrijeme samo formalno pokušava sprovesti. Iako je stav HDZ-a BiH po ovom pitanju od početka bio očit, počeli su se pojavljivati novi glasovi koji su diskriminatornu retoriku odveli još dalje. Određeni političari_ke iz SNSD-a su izrazili nezadovoljstvo činjenicom da Evropska unija odluku Sejdić-Finci i dalje smatra uslovom za proces pristupanja, opravdavajući to primjedbom da Ustav BiH, zapravo, i nije diskriminatoran, s obzirom da se Sejdić i Finci "veoma lako mogu izjasniti kao Srbi, Hrvati ili Bošnjaci i kandidirati za Predsjedništvo". Slične primjedbe su se čule i od strane članova SDS-a u vezi sa još jednim slučajem pred Evropskim sudom za ljudska prava - *Ilijaz Pilav protiv BiH*, u kojem još nije donesena odluka. Za ovaj slučaj, Aleksandra Pandurević je izjavila da se Ilijaz Pilav može kandidirati za Predsjedništvo ukoliko se odseli iz Republike Srpske u Federaciju BiH. Osim činjenice da nastojanja za sprovedbu odluke Sejdić-Finci ne daju rezultate, narušavanje njenog

¹ Za vrijeme pisanja ovog izvještaja donesena je i odluka Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Azra Zornić vs. BiH, koji je po svome sadržaju identičan slučaju Sejdić i Finci vs BiH. Još jednom je potvrđena diskriminacija Ostalih kada je u pitanju izbor Predsjedništva i Doma naroda PSBiH.

fokusa u korist pitanja vezanih za pozicije konstitutivnih naroda i komentiranje slučajeva pred Evropskim sudom za ljudska prava na ovaj način, zabrinjavajući su znakovi da političke elite u BiH pitanje ustavne diskriminacije ne shvataju ozbiljno, niti ulažu ikakve napore kako bi je ukinuli.

Nedostatak koordinacije

Dok je nacionalna isključivost bila razlog za ustavnu reformu, nedostatak kohezije među različitim nivoima vlasti također je privukao pažnju međunarodne zajednice u pogledu pristupa reformi BiH. Komplikiran i neučinkovit proces donošenja odluka nastavlja otežavati provođenje nužnih strukturnih reformi. U prošlosti je bilo nekoliko neuspješnih pokušaja reforme Ustava BiH, poput *Aprilskog paketa* 2006. godine i *Butmirskog procesa* 2009. godine. Nedavno je od strane Američke ambasade (2013. godine) pokrenuta još jedna inicijativa za reformu Ustava FBiH. Ambasada je okupila grupu domaćih stručnjaka sa zadatkom izrade nacrtu za ustavnu reformu u Federaciji BiH, koja je, po mišljenju američkog ambasadora, postala "prekomplicirana i preskupa". Finalni dokument *ekspertne grupe* sadržavao je 188 preporuka različite vrste. Održano je nekoliko parlamentarnih sjednica o reformi Ustava FBiH, a posljednja u aprilu 2014. godine, koje su prekinute bez zaključka. Rasprava, najvjerovatnije, neće biti nastavljena prije nadolazećih izbora.

Etnička diskriminacija na ostalim nivoima vlasti

Dok je etnička diskriminacija u Ustavu BiH prepoznata u odluci Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci, na sličnim odredbama, koje postoje u zakonima i ustavima na nižim nivoima vlasti, se uopšte ne radi. Vrlo je indikativno da Ustavni sud BiH još uvijek nije donio odluku u predmetu br. U 14/12, podnosioca zahtjeva g. Željka Komšića, člana Predsjedništva BiH, koji je podnio zahtjev za ocjenu ustavnosti odredbi u Ustavu Republike Srpske, Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine, kojima se uređuje izbor predsjednika i potpredsjednika oba entiteta.

Problemi s entitetskim državljanstvom također su zabilježeni u Brčko distriktu, gdje je organizirana kampanja koju je pokrenuo gradonačelnik Brčkog Ante Domić, protiv javnog službenika Muje Hadžića, a koji je odbio da u njegovu ličnu kartu bude upisano entitetsko državljanstvo. Slučaj Muje Hadžića jasan je pokazatelj da se koriste represivni mehanizmi kako bi se građani_ke Brčkog prisilili na biranje entitetskog državljanstva, iako ih Ustav time ne obavezuje. Na taj način, građani_ke Brčkog su stavljeni u de facto diskriminirajući položaj u odnosu na građane_ke Republike Srpske i Federacije BiH, gdje nisu zabilježeni takvi pritisci. Ipak, zabilježeni su slučajevi o pokušajima Republike Srpske da indirektnim mjerama uvede entitetsko državljanstvo kao obavezno za javne službenike_ce. Jedan takav primjer je donošenje Pravilnika o proceduri i kriterijumima prijema radnika u radni odnos u osnovnoj školi iz avgusta 2013. godine u kojem se navodi da kandidat_kinja za ovaj posao mora biti državljanin_ka Republike Srpske.

1.2 Parlamenti i vlade

PRERORUKE

Jačanje pozicije parlamenta u političkim i ustavnim reformama;

Unošenje *evropske klauzule* u Ustav BiH koja bi dala nadležnost Parlamentarnoj skupštini BiH vezanu za pitanja evropskih integracija, bez potrebe konsultiranja nižih nivoa vlasti.

Parlamentarna skupština BiH

Rad Parlamentarne skupštine BiH u protekloj godini bio je daleko od zadovoljavajućeg. Centri civilnih inicijativa (CCI) su 2013. godine predstavili rezultate izvještaja koji je pratio rad Parlamentarne skupštine BiH. U izvještaju je otkrivena zabrinjavajuća neučinkovitost Parlamentarne skupštine BiH, koja se očitovala u malom broju usvojenih zakonodavnih akata te neproporcionalno velikom broju odbijenih. U prvih šest mjeseci prošle godine, Parlamentarna skupština BiH je usvojila 12 zakona te samo 8 prijedloga zakona. Ukoliko nastavi ovim tempom, Parlamentarna skupština BiH neće uspjeti da realizira ni trećinu svojih planiranih zakonodavnih aktivnosti. Parlamentarna skupština nije uspjela da donese ni nove propise, strategije te druge mjere koje su prioritetne i od državnog značaja.

PS BiH je također zanemarila svoju legitimnu ulogu u ustavnoj reformi. Pregovori oko ustavnih reformi za implementaciju odluke Sejdić-Finci će se i dalje održavati van Parlamentarne skupštine BiH. I dok se neuspješni pregovori lidera stranaka nastavljaju, tri prijedloga amandmana na Ustav BiH, koji su podneseni Parlamentarnoj skupštini BiH u avgustu 2012. godine, konačno su stavljeni u parlamentarnu proceduru tek u januaru ove godine. Iako je rasprava o prijedlozima održana 21.01.2014. godine, Parlamentarna skupština BiH još nije glasala o njima. PS BiH i dalje nema skoro nikakvu ulogu u procesu ustavne reforme, a taj proces bi se trebao odvijati upravo u ovoj instituciji. Također ne dolazi ni do uključivanja građana_ki u ovaj proces.

Posmatrajući rad PS BiH u proteklih godinu dana, primjetan je alarmantan trend nebrige za legislativu, od kojih najviše zabrinjava slučaj Zakona o jedinstvenom matičnom broju te slučaj razrješenja dvojice ministara na državnom nivou.

Jedinstveni matični broj građana

Na zahtjev 76 poslanika_ca Narodne skupštine Republike Srpske, Ustavni sud BiH je 2011. godine razmotrio da Zakon o jedinstvenom matičnom broju nije u skladu s članom 1. stav 2. Ustava Bosne i Hercegovine (Odluka U 3/11, vidi poglavlje: 1.3 *Ustavni sudovi*). U odluci se izričito navodi da se u "jedinstvenim matičnim brojevima moraju koristiti službeni nazivi opština usvojeni Zakonom o teritorijalnoj organizaciji Republike Srpske" te je Parlamentarnoj skupštini dat rok od šest mjeseci da izvrši izmjene, što ona nije učinila. Međutim, iako se odluka suda eksplicitno odnosi samo na promjenu imena opština, u prijedlogu zakona Ministarstva civilnih poslova, koji je usvojen od strane Vijeća ministara u martu 2012. godine, uvedene su dodatne promjene registracijskih područja kako bi se "prilagodile teritorijalnom ustroju BiH". Ovim bi se izmjenama, zapravo, izražavale entitetske granice, kao što je to i predloženo u zahtjevu 76 poslanika_ca Narodne skupštine Republike Srpske Ustavnom sudu – a taj dio zahtjeva je Sud odbio - jer je utvrđeno da registrirana područja nisu u suprotnosti s Ustavom. Prijedlog je odbijen u PS BiH, s obzirom da su promjene nadilazile odluke Ustavnog suda. To je bio početak procesa u kojem se pravna stvar - obavezno provođenje odluke Ustavnog suda - uslovljavala političkim pitanjem, jer su svi predstavnici_e SNSD-a i SDS-a u Parlamentarnoj skupštini BiH odbili_e podržati bilo kakve izmjene zakona, ukoliko ne dođe do željenog uvođenja novih registracijskih područja. Ova direktna politička ucjena je dovela do blokade, što je rezultiralo još jednom odlukom Ustavnog suda u januaru 2013. godine, kojom je utvrđeno da Parlamentarna skupština BiH nije uspjela da ispoštuje odluku Suda te su sporni članovi Zakona o jedinstvenom matičnom broju proglašeni nevažećim. Kao rezultat toga, počevši od februara 2013. godine, novorođenčadima se više nisu izdavali jedinstveni matični brojevi, na taj način čineći ih zakonski nepostojećim, s obzirom da bez JMBG-a nije moguće izdati bilo kakav lični dokument. Ovakvim stanjem je ugrožen život djece

kojima je onemogućeno pružanje hitnih medicinskih tretmana u inostranstvu, jer bez JMBG-a nije moguće ni izdavanje pasoša. To je dovelo do plime građanskog nezadovoljstva, poznate i kao "JMBG protesti" u junu 2013. godine. Poslanici_e iz Republike Srpske nisu, međutim, odustali_e od svog zahtjeva, jer je u RS-u donesen privremeni zakon kojim je omogućeno izdavanje privremenih JMBG brojeva u ovom entitetu. Kad su izmjene Zakona konačno usvojene krajem prošle godine, sadržavale su i izmjene registracijskih područja, kao što je to i predloženo od strane ministra civilnih poslova iz SNSD-a, Sredoja Novića. Iz cijelog ovog slučaja je jasno da su poslanici_e iz gore navedenih stranaka uslovljavali provedbu odluke Ustavnog suda radi ispunjenja svojih političkih zahtjeva. Iako su sudske odluke obavezujuće, a njihovo neispunjavanje se smatra krivičnim djelom po Krivičnom zakonu BiH, ni jedan_a član_ica PS-a BiH nije sankcionisan_a, niti je snosio_la bilo kakve posljedice zbog kršenja zakona.

Nezakonita smjena državnih ministara

Osim slučaja "JMBG", Vijeće ministara i Parlamentarna skupština BiH su, u dva navrata, nezakonito izvršili smjenu državnih ministara - ministra vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Mirka Šarovića i njegova dva zamjenika iz SDS-a u oktobru 2013. godine, te ministra sigurnosti BiH, Fahrudina Radončića u martu 2014. godine. U oba slučaja, razrješenja su inicirana od strane klubova poslanika Predstavničkog doma - kluba SNSD-a u prvom i kluba SDA u drugom slučaju. Ovakva odluka je u suprotnosti s članom 10. Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, koji ovu prerogativu daje isključivo predsjedavajućem Vijeća ministara, a koji, u skladu sa zakonom, predlaže smjenu pojedinih ministara Parlamentarnoj skupštini BiH, što nije učinjeno ni u jednom od navedenih slučajeva. Umjesto toga, Parlamentarna skupština BiH je kao pravnu osnovu za smjenu Šarovića i Radončića koristila postupak za izglasavanje nepovjerenja, dat u članu 143. Poslovnika Predstavničkog doma PS BiH, iako se ovim članom ne uređuje razrješavanje sa dužnosti pojedinih članova Vijeća ministara, nego rekonstrukcija cjelokupnog Vijeća ministara. Uprkos činjenici da nije bilo pravne osnove za provođenje ovih postupaka, oba prijedloga su stavljena na glasanje u oba doma PS BiH te je Vijeće ministara postupilo u skladu sa rezultatima glasanja.

1.3 Ustavni sudovi

Pravni okvir

Nadležnost Ustavnog suda BiH je propisana isključivo u Ustavu BiH. Sve odluke suda su konačne i obavezujuće. Sud sam određuje koji subjekti trebaju implementirati odluke, mjere koje treba poduzeti i rokove unutar kojih će se mjere provoditi. Ustavni sud BiH čini devet sudaca_tkinja, gdje je svaki od konstitutivnih naroda zastupljen s po dva suca_tkinje. Ne postoji direktna diskriminacija "Ostalih", s obzirom da u praksi nikad nije bilo sudaca_tkinja koji nisu pripadnici_e jednog od tri konstitutivna naroda. Suci_tkinje moraju biti istaknuti_e pravnici_e visokih moralnih načela i služiti do dobi od 70 godina. Entiteti u Bosni i Hercegovini (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) imaju i svoje ustavne sudove koji se suočavaju s ozbiljnim poteškoćama u radu.

Trenutno stanje

Istraživanje² je pokazalo da se odluke Ustavnog suda BiH od strane državnih i entitetskih zakonodavnih tijela te drugih državnih tijela rijetko provode. Prema podacima Ustavnog suda koji su dostupni na njihovoj službenoj web stranici, 86 odluka suda ili nije implementirano ili je

² http://cps.ba/wp-content/uploads/2014/04/POLICY-REPORT_PRELOM_eng.pdf

PRERORUKE

Donijeti Zakon o Ustavnom sudu BiH;

Formalno utvrditi odgovornost Vijeća ministara BiH da nadzire i sprovodi odluke iz apelacionih nadležnosti Ustavnog suda;

Uskladiti Poslovnik o radu Ustavnog suda RS sa Ustavom BiH.

implementirano sa zakašnjenjem, od juna 2014. godine. Izdato je i osam rješenja o neizvršenju (odluka suda) u 2013. godini, a tri do juna ove godine.

Sedam od 86 odluka bilo je iz kategorije ustavnosti, gdje je Sud odlučio da zakon, ili njegov dio, nisu u skladu sa Ustavom BiH te je naredio da se on zamjeni odgovarajućim zakonom ili da se on izmjeni. Neprovođenje bilo koje odluke Ustavnog suda BiH je veoma zabrinjavajuće, s obzirom da to znači da je građanima_kama Bosne i Hercegovine uskraćena pravda, ali neuspjeh zakonodavnog tijela da zakone zamjeni odgovarajućom legislativom ili da izmjeni zakonske odredbe kako bi one bile u skladu sa Ustavom BiH je posebno zabrinjavajuća, s obzirom da utiče na sve građane_ke države i entiteta.

Najistaknutiji slučaj je odluka Ustavnog suda o JMBG-u, koja je izazvala blokadu u procesu njegovog izdavanja novorođenčadima. Državne vlasti nisu ispunile rok koji je dat od strane Ustavnog suda za implementaciju ove odluke. To je uzrokovalo velike proteste u državi u proljeću 2013. godine, a Vijeće ministara BiH je moralo donijeti privremeni zakon, koji je bio u skladu s odlukom Suda. Parlamentarna skupština BiH je u julu 2013. godine usvojila izmjene Zakona o jedinstvenom matičnom broju.

Druge odluke koje nisu provedene, ali imaju veliki uticaj na politički sistem BiH i nadležnosti države su: Odluka o državnoj imovini, koja postavlja principe za definiranje šta je državno, a šta entitetsko vlasništvo, a čija implementacija je preduslov za članstvo u NATO-u, te Odluka o izmjeni Statuta grada Mostara i Izbornog zakona BiH, kojom se postavljaju jedinstveni izborni principi za grad Mostar na isti način kao što je to definirano za ostale lokalne zajednice u cijeloj državi. Vijeće ministara BiH i Parlamentarna skupština BiH još uvijek nisu poduzeli konkretne korake u provedbi obje odluke. Kada je riječ o Mostaru, lokalni izbori se ne mogu održati bez izmjena i dopuna u Statutu i Izbornog zakona BiH. Sve u svemu, može se zaključiti da nije postignut nikakav napredak kada je riječ o implementaciji sudskih odluka.

Član Predsjedništva BiH, Željko Komšić, podnio je zahtjev Ustavnom sudu BiH za usaglašavanje Ustava FBiH i Ustava RS sa Ustavom BiH, kako bi građani_ke uživali puno pravo izbora predsjednika i potpredsjednika entiteta. U novembru 2013. godine je održana javna rasprava o tome da li su diskriminirajuće odredbe, koje ograničavaju pasivno izborno pravo na nivou entiteta, u skladu s Ustavom. Ustavni sud BiH još uvijek nije izdao nikakvu odluku o tome, mada će biti zanimljivo saznati kakva je ona. Jasno je da se i u ovom slučaju može govoriti o etničkoj diskriminaciji (vidi *1.2 Parlamenti i vlade*), imajući u vidu da se "Ostali" ne mogu kandidovati niti biti izabrani.

Kad Ustavni sud utvrdi da je zakon neustavan ili da je neustavan njegov dio, zakonska odredba o kojoj je riječ, automatski se ukida u roku kojeg odredi Sud, ali ne dužem od 6 mjeseci. Ako zakon ne uspije provesti odluku prema uputama Suda, nastala pravna praznina stvara prostor za kršenje građanskih prava i sloboda. Osim toga, pravni se vakuum može zloupotrijebiti za narušavanje demokratskih principa. Nikakav pravni mehanizam ne može prisiliti zakonodavnu vlast da donese zakon ili amandman. Dakle, zakonodavci bi trebali poštivati odluke Ustavnog suda iz političke odgovornosti prema građanima_kama.

Neki slučajevi iz oblasti zaštite ljudskih prava, kao što je to bio slučaj sa *Queer Sarajevo Festivalom* 2008. godine, a koji se odnosio na slobodu okupljanja manjinske zajednice, i dalje se nalaze na Ustavnom sudu BiH. Sud je obavijestio sve uključene strane da ovaj slučaj nije prioritetan, indirektno dajući do znanja građanima_kama da sloboda okupljanja za njega nije prioritet.

Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine od 2008. godine nije radio u punom kapacitetu. U martu 2014. godine, Parlament FBiH je za Vijeće delegirao dva suca za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa pri Ustavnom sudu. Ovakvo uređenje omogućava Ustavnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine da izda odluku kada se radi o suđenjima vezanim za vitalni interes konstitutivnih naroda u Federaciji Bosne i Hercegovine. To je od ključnog značaja, s

obzirom da odluka zakonodavstva ponekad zavisi od odluke sudova, ukoliko ona krši vitalni interes konstitutivnih naroda.

Ustavni sud RS, u postupku zaštite vitalnog nacionalnog interesa u Republici Srpskoj, i dalje primjenjuje poslovnik koji je protuustavan. Poziv zastupnika iz bošnjačkog naroda za izmjenu ovog poslovnika se još uvijek ignoriše.

1.4 Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH

PRERORUKE

Kroz dopune Zakona o ombudsmenu za ljudska prava BiH, Instituciji ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH se treba dodijeliti jasnija i efikasnija uloga i struktura, s posebnim osvrtom na jačanje finansijske i kadrovske stabilnosti Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije;

Institucija ombudsmena treba, na osnovu svoje ekspertize, pokretati strateške slučajeve pred bh. sudovima i na taj način uticati na kreiranje nužno potrebne sudske prakse;

Institucija ombudsmena, zajedno sa Ministarstvom ljudskih prava BiH, treba pokrenuti proces izrade Strategije za borbu protiv diskriminacije ili sličnog dokumenta, kako bi poduzela proaktivne mjere za ostvarivanje ravnopravnosti u društvu, a naročito za marginalizirane grupe bh. društva;

Institucija ombudsmena treba razviti strukturiran i stalan dijalog sa civilnim društvom, a manje djelovati na ad-hoc način.

Pravni okvir

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine je centralna institucija za zaštitu od diskriminacije i provedbu politika i strategija u cilju zaštite ljudskih prava, zagaranovanih međunarodnim aktima, Ustavom BiH i zakonima. Iako Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine nije predviđena eksplicitna zastupljenost tri konstitutivna naroda, zanimljiva je činjenica da Institucija ipak ima tri člana_ice koji_e dolaze iz tri bh. konstitutivna naroda. Prijedlog Venecijanske komisije da Institucija ombudsmena ubuduće ima jednog ombudsmena i dva zamjenika nikad nije implementiran. Svjedoci_kinje smo da, u praksi, situacija sa tri ravnopravna ombudsmana vrlo često rezultira nedonošenjem odluka, kada se radi o pojedinim politički osjetljivim pitanjima.

Od donošenja Zakona o zabrani diskriminacije 2009. godine (vidi poglavlje 3.9 *Suzbijanje diskriminacije*), pa sve do danas, nije postignut napredak u smislu provedbe ovog Zakona, a time ni zaštite ljudskih prava, što onemogućava jednak pristup pravima osobama koje pripadaju marginaliziranim i ranjivim kategorijama društva.

Iako je zakon predvidio obavezu postojanja posebne budžetske stavke za rad Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije unutar Institucije ombudsmena, ova finansijska sredstva nikada nisu obezbijedena. Ograničavanje finansijskih i kadrovskih kapaciteta Odjela značajno ograničava vršenje zakonom uspostavljenih nadležnosti, a pogotovo provođenje istraživanja i predlaganje zakonskih rješenja kojima bi standardi ljudskih prava u zemlji bili podignuti na viši nivo. U pogledu samostalnosti, zabrinjava i činjenica da je budžet Institucije ombudsmena sastavni dio budžeta BiH, a da je u periodu od 2009. do 2014. godine budžet umanjivan, što je onemogućavalo normalno funkcionisanje Institucije.

U pogledu primjene Zakona o zabrani diskriminacije, sudske prakse gotovo i da nema, što značajno utiče na efikasnost primjene zakona i onemogućava Instituciju da u potpunosti izvršava svoje, zakonom utvrđene obaveze. Pet godina nakon usvajanja Zakona, donesene su dvije pravosnažne sudske odluke kojima se utvrđuje diskriminacija - Kantonalnog suda u Mostaru i Općinskog suda u Livnu, dok je u pogledu slučaja *dvije škole pod jednim krovom*, Općinski sud u Travniku odbacio tužbu, a na isti način je okončan postupak pred Kantonalnim sudom u Mostaru. Mostarski slučaj se trenutno nalazi pred Vrhovnim sudom FBiH, te će on uspostaviti praksu za buduće slučajeve. U praksi je primjetna i nedovoljna senzibiliziranost sudaca_tkinja za predmete vezane za slučajeve diskriminacije. Dosadašnja edukacija sudija_tkinja i tužilaca_teljki u velikoj mjeri ovisi od međunarodnih organizacija, naročito OSCE-a.

U toku 2013. godine, dva sudska postupka, inicirana po zahtjevu Institucije ombudsmena za pokretanje prekršajnog postupka zbog povrede Zakona o zabrani diskriminacije, okončana su pravosnažnim presudama kojima se prijavljene osobe oslobađaju od odgovornosti, iako je Institucija ombudsmena, kao centralni autoritet po ovom pitanju, prethodno utvrdila da je došlo do diskriminacije.

Članom 16. Zakona o zabrani diskriminacije predviđa se mogućnost da Institucija ombudsmena učestvuje kao treća u sudskim postupcima vezanim za slučajeve diskriminacije, iako nije jasno da li u svojstvu „umješača“ ili „prijatelja suda“ (amicus curiae). Institucija ombudsmena do danas nije poduzela potrebne korake kako bi skupa sa nevladinim organizacijama postupala u domenu strateškog parničjenja, a u skladu s odredbama Zakona o zabrani diskriminacije.

Trenutno stanje

Iako je tokom 2013. godine broj žalbi Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije (ukupno 198) smanjen za 23% u odnosu na prethodnih godinu dana, stanje na terenu ne ukazuje na to da je diskriminacija u bh. društvu iskorijenjena. Zabrinjavajuće je i to da broj smanjenja žalbi može ukazivati i na smanjenje povjerenja građana_ki u ovu instituciju.

Preko 20 organizacija civilnog društva se tokom 2013. i 2014. godine obraćalo Instituciji ombudsmena s pozivom za zajedničku izradu Specijalnog izvještaja o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH, ali je ona to odbila. U Godišnjem izvještaju Institucije ombudsmena o pojavama diskriminacije u 2013. godini, navodi se da se u poređenju sa ostalim ugroženim kategorijama građana_ki, pripadnici_e LGBT zajednice vrlo rijetko odlučuju za pokretanje postupka pred Institucijom ombudsmena “što je vjerovatno rezultat straha zbog reakcije na objelodanjivanje njihove seksualne orijentacije”. Upravo ova činjenica treba da bude razlog za proaktivniji odnos Institucije ombudsmena (vidi poglavlje 3.10 *Lezbejke, gej, biseksualne i trans* osobe*), koji se ne smije svesti samo na prisustvovanje događajima civilnog društva i na saopštenja za medije.

Napredak Institucije ombudsmena vidljiv je u pogledu broja riješenih predmeta koji su bili u zaostatku u periodu od 2010. do 2013. godine. Također, napredak je postignut i u smislu izvještavanja o slučajevima povreda zagaranovanih prava u smislu da se u godišnje izvještaje unose podaci o tačno imenovanim organima, vrsti povrede prava i realizaciji preporuka, što je iznimno važno u smislu bolje efikasnosti institucije.

I dalje nije osigurano prisustvo Institucije ombudsmena na terenu, u lokalnim zajednicama, kako bi se građanima_kama koji žive u manjim, izoliranim sredinama, obezbijedila zaštita prava.

Iz cjelokupnog rada Institucije ombudsmena, kroz duži niz godina, pojavilo se i pitanje o efikasnosti preporuka koje izdaju, koje nisu obavezujućeg karaktera, a žrtve mogu dovesti u situaciju dodatne viktimizacije. Dalje izmjene zakonodavnog okvira treba da idu u smjeru medijacije između kršitelja prava i povrijeđenog lica. Razlog tome je činjenica da se žrtva kojoj su povrijeđena prava vraća u sredinu gdje je opetovano izložena kršenju njenih prava, a Institucija ombudsmena, kao centralno tijelo, treba da radi na uklanjanju tih posljedica.

Budući da krajem ove godine (2014.) ističe šestogodišnji mandat ombudsmena, posebno zabrinjava činjenica da će se reizbor preklapati sa predizbornim i postizbornom periodom, a taj period je za vrijeme prošlih opštih izbora bio veoma politički nestabilan. Sjetićemo se da je nakon opštih izbora 2010. godine bilo potrebno više od godinu dana kako bi se formirala inicijalna parlamentarna većina. Izbor drugih nezavisnih tijela, kao što je to Vijeće Regulatorne agencije za komunikacije, trajao je godinama.

PRERORUKE

Zaustaviti sve zakonske procese koji bi ograničavali rad organizacija civilnog društva;

Zaustaviti sve javne ili tajne istrage i nadzor nad organizacijama civilnog društva;

Osnovati Ured za saradnju s organizacijama civilnog društva u okviru Vijeća ministara;

Izrada i implementacija transparentnih i inkluzivnih mehanizama za javne konsultacije s organizacijama civilnog društva.

1.5 Civilno društvo

Što se tiče odnosa s civilnim društvom, izvršna vlast oba entiteta je pokazala namjeru da ograničava rad organizacija civilnog društva, bilo formalno, kao što je to slučaj s Federacijom BiH, bilo na taj način da stvori klimu zastrašivanja i represije neformalnim sredstvima, kao što je to slučaj s Republikom Srpskom.

U julu 2013. godine, Vlada Federacije BiH je Parlamentu FBiH podnijela prijedlog Zakona o udruženjima i fondacijama na hitnu proceduru (vidi također 3.4 *Sloboda okupljanja i udruživanja*). Zakonom je predloženo da se organizaciji može zabraniti rad ukoliko, između ostalog, njen rad nije u skladu s Ustavom BiH i Ustavom FBiH, te ukoliko je njen cilj uništavanje ustavnog poretka ili ako potiče na nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu vrstu mržnje ili diskriminacije zabranjene Ustavom i Zakonom. Međutim, zakonom je predloženo i to da se nadležnost zabrane rada organizacija civilnog društva prenosi sa sudova, koji zahtijevaju odgovarajući sudski postupak, na Federalno ministarstvo pravde dajući mu diskreciono pravo odluke. S obzirom da su zakonske odredbe koje su navedene kao osnova za zakonsku zabranu rada OCD-a široke, nejasne i otvorene za različite interpretacije (dobar primjer za to je izjava jednog vladinog službenika koji je nasilna djelovanja demonstranata u Sarajevu nazvao “napadom na ustavni poredak, te nasilan pokušaj njegove izmjene”), ova odredba bi de facto dala diskreciono pravo Ministarstvu da odlučuje o zabrani rada udruženja i fondacija, bez ikakvog pravnog postupka potrebnog kako bi se dokazalo da je organizacija postupala u suprotnosti s ustavnim i zakonskim odredbama. Parlament FBiH nije prihvatio hitnu proceduru, te je zakon poslat nazad Vladi u formi nacрта za dodatno uređivanje. Međutim, iako zakon nije donesen, ovim je pokazana jasna namjera Vlade FBiH da nametne restriktivne mjere radu organizacija civilnoga društva, s ciljem preuzimanja uloge suda u odlučivanju o njihovom pravnom statusu.

U Republici Srpskoj nije zabilježen formalni pokušaj ograničavanja rada organizacija civilnog društva. Međutim, primjetan je nastavak kampanje zastrašivanja civilnog društva od strane vladajućih struktura. Nekoliko visokopozicioniranih vladinih službenika je izjavilo kako bi rado uveli represivne zakone o organizacijama civilnog društva, za kojim su uslijedili zastrašivanje, navođenje lažnih tvrdnji i praćenje na društvenim mrežama tokom trajanja JMBG protesta, a koje je čak rezultiralo javnim očitovanjem Narodne skupštine RS-a po ovom pitanju. Nastavljajući proces javnog zastrašivanja, vladajuća je stranka u Republici Srpskoj (SNSD) objavila knjigu pod nazivom “Rušenje Republike Srpske: Teorija i tehnologija prevrata” u kojoj je autor predstavio “crnu listu” od 10 nevladinih organizacija koje su odgovorne za potencijalnu nestabilnost Republike Srpske.

Isto tako, ne ulažu se nikakvi naponi za formaliziranjem odnosa s civilnim društvom. Ured za saradnju s civilnim društvom nije pokrenut i ne postoje pokazatelji da bi se išta u bližoj budućnosti moglo učiniti po tom pitanju.

2. VLADAVINA PRAVA I KORUPCIJA

2.1 Pravosuđe

PRERORUKE

Tužilaštva u BiH trebaju razviti kapacitete u smislu pokretanja istraga i podizanja optužnica u slučaju neprovođenja sudskih odluka;

Jačati kadrovske i finansijske predušlove za efikasniju provedbu Akcionog plana Strategije za reformu sektora pravosuđa;

Pravosudne institucije na svim nivoima trebaju imati jednak obim finansiranja.

Reforma sektora pravosuđa

Generalan zaključak je da se *reforme u sektoru pravosuđa* u 2013. godini, uslijed sve izražajnijeg nedostatka političke podrške, gotovo isključivo i dalje odvijaju na operativno-tehničkom nivou, odnosno pokušavaju se provesti oni programi i aktivnosti koji se smatraju manje „politički osjetljivim“, što se neminovno odražava i na krajnje limitirani sveukupni napredak.

Dok su se u prethodnom periodu pitanja kompleksnog uređenja sektora, *nedostatnih institucionalnih kapaciteta i limitiranosti raspoloživih budžetskih sredstava* smatrala glavnim uzrocima sporog i ograničenog napretka, jedan od ključnih uzroka ovakvog stanja, pored pomenutih koji su očigledna konstanta, u zauzimanju različitih i suprotnih stavova, prije svega, nosilaca političkih funkcija u BiH o statusu, organizaciji, strukturi, nadležnostima, postojećem zakonodavno-pravnom okviru i održivosti pojedinih institucija sektora pravde u BiH, posebno pravosudnih institucija na državnom nivou u BiH, kao i predlaganje određenih promjena vezanih za izbor i delegiranje određenih pravosudnih funkcija. Ranije iskazivana deklarativna politička podrška sada je, na neki način, prerasla u otvoreni politički otpor, čime su ključne reforme u sektoru pravde u BiH stavljene na „čekanje“, a pažnja je preusmjerena u pokretanje inicijativa i vođenje iscrpljujućih debata o *zahtjevima političkih predstavnika Republike Srpske za revidiranje dosadašnjih reformskih postignuća* vraćanjem na prethodno stanje.

U 2013. godini „se pretpostavljalo da će ostvareni konsenzus prilikom izrade i usvajanja Strategije reforme sektora pravde u BiH predstavljati solidan podsticaj nosiocima izvršne, zakonodavne i sudske vlasti u BiH da koordiniranim i intenziviranim naporima pristupe provođenju zacrtanih reformi, kao i da će uspostavljeni mehanizmi za praćenje provedbe Akcionog plana Strategije za reformu sektora pravosuđa (AP SRSP) motivirati institucije sektora pravde da ulože dodatne napore u cilju blagovremene i dosljedne implementacije, sa žaljenjem se može konstatovati da do toga nije došlo. Proaktivan angažman svih članova_ica Tehničkog sekretarijata za praćenje provođenja AP SRSP u BiH (TS SRSP) u njegovom radu i dalje izostaje i najčešće se svodi na aktivnosti koje se gotovo isključivo izvršavaju tokom samih sastanaka (tj. jednom u svaka tri mjeseca), dok tehnički i administrativni posao još uvijek u najvećoj mogućoj mjeri obavlja Sektor za strateška planiranja, koordinaciju pomoći i evropske integracije MP BiH (SSPKPEI). S tim u vezi, sasvim je izvjesno da bi u slučaju, eventualnog, diskontinuiteta u predanosti SSPKPEI MP BiH ovom procesu, moglo doći i do kraha cjelokupnog sistema praćenja provođenja AP SRSP na sektorskom nivou, koji trenutno, kako-tako, funkcioniše najviše zahvaljujući spomenutom Sektoru MP BiH³“.

Strukturirani dijalog

Strukturirani dijalog o pravosuđu između EU i BiH predstavlja ujedinjenu platformu za dijalog koji predvode domaće vlasti, kako bi se osiguralo da reforme odgovaraju pravnom sistemu BiH i da budu u skladu sa evropskom perspektivom BiH. Iako je u 2013. godini došlo do određenog stepena relaksacije političkih odnosa u sektoru pravde, poslije sedam održanih sastanaka, njihovi ishodi daju nam pravo za blagi optimizam da će biti ostvarena konstruktivnija diskusija svih ključnih sudionika_ica, u svrhu ispunjavanja uslova postavljenih sektoru pravde u procesu pridruživanja BiH u EU.

³ Izvještaj Udruženja „Vaša prava BiH“ o provedbi Akcionog plana za provedbu Strategije za reformu sektora pravde (SRSP) u BiH, 2013. godina.

Iako organizacije *civilnog društva u 2013. godini nisu aktivno učestvovala* na prethodnim sastancima EU-BiH Strukturiranog dijaloga o pravosuđu, u međuvremenu su, na poziv predstavnika_ca EU Delegacije u BiH, održani konsultativni sastanci i aktivni razgovori tokom kojih su predstavnici_e EU Delegacije predstavili set preporuka sa do sada održanih sastanaka i dali priliku partnerskim OCD da daju svoje komentare i prijedloge. Također, predstavnici_e EU Delegacije su pozvali predstavnike_ce šest partnerskih OCD⁴ na uključivanje u ovaj proces, a OCD su se obavezale da sve relevantne informacije o EU-BiH Strukturiranom dijalogu o pravosuđu prenose, promoviraju te da zastupaju stavove ostalih organizacija civilnog društva aktivnih u sektoru pravde u BiH u vezi sa ovim procesom.

Na sastanku Strukturiranog dijaloga u maju 2014. godine, OCD su bile u mogućnosti da učestvuju na samoj sjednici Dijaloga. Strukturirani dijalog je u svoj rad uvrstio *teme korupcije i diskriminacije*, ali nije prihvatio da se bavi zločinom iz mržnje i rodnom ravnopravnošću, iako je bio pozvan od strane OCD⁵. BiH je pozvana da uskladi svoj Zakon o zabrani diskriminacije sa evropskim pravnim naslijeđem (vidi 3.9 *Suzbijanje diskriminacije*).

Nezavisnost pravosudnih institucija

Poseban problem u pravosuđu predstavlja *neizvršavanje sudskih odluka*. Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH primila je veći broj žalbi koje su građani_ke podnijeli_e zbog neizvršavanja sudskih odluka gdje je izvršenik opština, kanton ili entitet. Neizvršavanje sudskih odluka ima utemeljenje u zakonu, jer je, prema odredbama Zakona o izvršnom postupku, izvršenje moguće samo sredstvima koja su predviđena za tu namjenu. Kako postoje stalne restrikcije u korištenju budžetskih sredstava, tako se izdvajanja za ovu namjenu u budžetima stalno smanjuju, što dovodi u pitanje pravnu sigurnost građana_ki. Poseban problem predstavlja neizvršavanje odluka Ustavnog suda BiH (vidi 1.3 *Ustavni sudovi*). Tužilaštva u BiH trebaju razviti kapacitete u smislu pokretanja istraga i podizanja optužnica, te pozivati na krivičnu odgovornost institucije i izabrane predstavnike_ce vlasti koji ne provode sudske odluke.

Uplitanje u djelovanje pravosudnih institucija od strane izvršne i zakonodavne vlasti, kao i političkih predstavnika_ca je poseban problem s kojim se već duži period susreće pravosuđe u BiH, posebno sudska tijela na državnom nivou. Niz ovakvih slučajeva je zabilježeno. Poseban problem predstavlja politički uticaj na rad sudova i tužilaštava u procesuiranju optuženika_ca koji su sadašnji ili bivši visokopozicionirani politički, državni i entitetski funkcioneri_ke. Ovakvih predmeta na sudovima i tužilaštvima ima na desetine, a optužnice ih terete za zloupotrebe položaja, pronevjere, nenamjensko trošenje sredstava i brojne druge nezakonitosti. Gotovo svi slučajevi završavaju sa oslobađajućim odlukama ukoliko tužilaštva uopšte i pokrenu spor. Tužilaštva u BiH trebaju razviti kapacitete u smislu pokretanja istraga i podizanja optužnica, te pozivati na krivičnu odgovornost institucije i izabrane predstavnike_ce vlasti koji_e se upliću u rad pravosudnih institucija.

U BiH postoje *četiri pravna sistema i četrnaest izvora finansiranja pravosudnih institucija*, tj. pravosuđe u Bosni i Hercegovini se finansira iz deset kantonalnih budžeta, dva entitetska, državnog i budžeta Brčko distriktaa. Nadležna ministarstva pravde i vlade zadužene za odobravanje budžeta

4 Memorandumom o uspostavi mehanizama za praćenje i procjenu provođenja Akcionog plana Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini (SRSP-a), koji je potpisan je 2010. godine sa predsjedavajućim Konferencije ministara pravde u BiH i predsjednicima Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH i Pravosudne komisije Distrikta Brčko BiH, utvrđena je odgovornost šest organizacija civilnog društva za sistematsku procjenu i praćenje implementacije reformskih mjera i aktivnosti Akcionog plana Strategije za reformu sektora pravde u BiH, a to su: Asocijacija za demokratske inicijative - ADI, Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini - HK BiH, Udruženje „Vaša prava Bosne i Hercegovine“, Biro za ljudska prava Tuzla, Centri civilnih inicijativa – CCI te nakandno pridružena organizacija – PAR Excellence Sarajevo.

5 <http://soc.ba/organizacije-civilnog-drustva-pozivaju-institucije-bih-i-europsku-uniju-da-struktuisani-dijalog-o-pravosuđu-ucine-transparentnijim-i-efikasnijim/>

imaju mogućnost izmjene budžeta sudskih institucija uz prethodnu obavezu obavještanja i konsultacija sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem BiH i institucijom kojoj se odobrava budžet. Radi ovako postavljenih nadležnosti uočljiv je neposredan, i u praksi vrlo čest, uticaj izvršne vlasti na pravosuđe. Različiti nivoi vlasti imaju i različite prioritete finansiranja, tako da se u pojedinim kantonima izdvaja veći procent ukupnog godišnjeg budžeta za finansiranje pravosuđa, dok drugi kantoni imaju drugačije prioritete (npr. investicije, visoko školstvo, policija, zdravstvo itd.). *Pravosudne institucije na svim nivoima bi trebali imati jednak obim finansiranja* pri čemu ne bi dolazilo do razlika koje uzrokuju nejednaku efikasnost i pristup pravdi koja prvenstveno građane ke dovodi u neravnopravan položaj u mjestu u kojem ostvaruju svoja prava.

Nezavisnost sudija_tkinja i tužilaca_teljki

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH pokazalo je određeni *napredak u provjeri pritužbi o neprimjerenim uticajima na rad sudija_tkinja i tužilaca_teljki*. Međutim, iako se broj pritužbi značajno povećao u odnosu na prethodne godine, kapaciteti VSTV Ureda disciplinskog tužioca u pogledu efikasnog procesuiranja i primjena sankcija su i dalje ograničeni. U protekloj godini zabilježen je prosječni period od 240 dana da bi se riješila zaprimljena žalba. Neophodno je raditi na izgradnji kapaciteta u VSTV-a u smislu efikasnijeg procesuiranja i primjene sankcija kada su u pitanju žalbe na rad *sudija_tkinja i tužilaca_teljki*. *Imenovanja sudija_tkinja u državne kao i entitetske ustavne sudove su značajno politički određena*. Mnoge sudije_tkinje nisu raskinuli_e političke veze koje su imali_e prije imenovanja u pravosuđe i to je narušilo ugled sudova kao nepristranih institucija. Također, pod uticajem politike, u Ustavnom sudu RS donesen je pravilnik o radu koji je suprotan ustavnim odredbama, a Ustavni sud FBIH zbog uticaja politike na izbor sudija_tkinja već par godina funkcioniše u nepotpunom sastavu. Iako ne postoje opšteprihvaćeni standardi za sastav i izbor *sudija_tkinja* ustavnih sudova, Bosna i Hercegovina bi trebala osigurati legitimitet sudija_tkinja izabranih u ustavne sudove po osnovu stručnih kompetencija i moralnog digniteta (vidi 1.3 *Ustavni sudovi*).

Postupak imenovanja nije transparentan jer se još uvijek ne donose obrazložene, već tipske odluke o imenovanju *sudija_tkinja i tužilaca_teljki*, niti postoji mogućnost izjavljivanja žalbe na odluku o imenovanju. Posljedično, VSTV treba izmijeniti obrasce odluka o imenovanju *sudija_tkinja, tužilaca_teljki* i stručnih saradnika_ca u smislu davanja što detaljnijeg obrazloženja, te uvesti pravo na žalbu na odluku o imenovanju i u tom smislu formirati drugostepenu komisiju koja bi donosila odluke povodom žalbi na te odluke.

2.2 Borba protiv korupcije

Pravni okvir

U periodu od novembra 2013. do maja 2014. godine, Parlamentarna skupština BiH je usvojila dva seta izmjena i dopuna *Zakona o javnim nabavama u BiH*. Izmjenama i dopunama iz novembra 2013. godine značajno je povećan porez za ponuđače koji se žale Uredu za razmatranje žalbi BiH, a također je predviđeno i osnivanje novih ogranaka Ureda u Banjaluci i Mostaru, međutim oni još uvijek nisu uspostavljeni, te zbog toga žalbe nisu mogle biti razmatrane duže od 6 mjeseci. Što se tiče izmjena *Zakona o javnim nabavama u BiH* iz 2014. godine, Transparency International BiH je dostavio svoje prijedloge i komentare, te iako je 89 amandmana primljeno tokom trajanja postupka, oni nisu bili uzeti u razmatranje. Usvojenim izmjenama neznatno su smanjeni porezi za žalbe, ali je uspostavljanje Ureda za razmatranje žalbi BiH u Banjaluci i Mostaru ostavljeno za nove izmjene i dopune. Osim toga, izmjenom propisane novčane kazne za odgovorne osobe u ugovorenim ovlastima niže su od kazni koje je predviđao prethodni

PRERORUKE

Identificiranje velikih i složenih slučajeva korupcije (posebno u okviru javnih nabavki, privatizacije i velikih infrastrukturnih radova), koji bi trebali imati prioritet u rješavanju pred pravosudnim institucijama, a na sličan način na koji je to urađeno u Srbiji, gdje su identificirana 24 ovakva slučaja vezana za privatizaciju. Ovakvim pristupom bi se pravosudnim institucijama i agencijama za provedbu zakona omogućilo da se bave slučajevima, bez rizika od politizacije procesa pri selekciji predmeta koje treba procesuirati, što je vrlo česta i raširena praksa u BiH, te bi se organizacijama civilnog društva omogućilo samostalno i kontinuirano praćenje procesuiranja slučajeva korupcije;

Provesti sveobuhvatnu analizu stanja u pravosuđu i tijelima za provedbu zakona, koja bi poslužila kao osnova za daljnji dijalog, te kao osnova za evaluiranje napretka, jačanje mehanizama i nezavisnosti internih kontrola u Uredu disciplinskog tužioca pri Visokom sudskom i tužilačkom vijeću (VSTV), kao i unutar agencija za provedbu zakona, te jačanje ljudskih i materijalnih resursa u Odjelu za organizirani kriminal, ekonomski kriminal i korupciju Tužiteljstva BiH;

Uvesti praksu podnošenja imovinskih kartica za sve izabrane dužnosnike_{ce}, zaposlene u pravosuđu i šefove_{ice} agencija za provedbu zakona. Imovne deklaracije moraju biti dokumentirane pod punom materijalnom i kaznenom odgovornošću, a njihova istinitost treba biti predmetom provjera.

Zakon o javnim nabavama u BiH, što sigurno neće podići nivo odgovornosti.

U prvoj polovini prošle godine, pokrenuta je inicijativa za usvajanje novih izmjena i dopuna *Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH*. Izmjene i dopune su predložene od strane Ministarstva pravde BiH, a na prijedlog Agencije za zaštitu ličnih podataka u BiH. Transparency International BiH je prepoznao potencijalni prostor za zloupotrebu koji bi nastao uvođenjem novih izmjena i dopuna ZOSPI-ja, a koji se već suočava s mnogim problemima u implementaciji i u praksi. TI BiH je započeo koordiniranu akciju s nekoliko drugih organizacija civilnog društva, što je rezultiralo mobilizacijom šireg civilnog društva u BiH, te je ishod ovih rasprava bio od iznimne koristi iz perspektive civilnog društva, budući da je Ministarstvo odlučilo da predložene izmjene Zakona o ZOSPI-ju neće stavljati u parlamentarnu proceduru. Do kraja godine, donesene su nove izmjene i dopune ZOSPI-ja na državnom nivou u Parlamentarnoj skupštini BiH, koje nisu vezane za navedeno. Ove izmjene i dopune uvode veće kazne za kršenje Zakona, a uloga inspektorata je također eksplicitno naglašena.

Četrnaest godina nakon usvajanja *Zakona o finansiranju političkih partija u BiH*, transparentnost i odgovornost mehanizama, kao i nadzor nad transakcijama političkih partija, još uvijek su nedovoljni. Postojeći zakonski okvir, kao i izmjene i dopune Zakona o finansiranju političkih partija iz 2012. godine, upućuju na nedostatak volje zakonodavne vlasti u BiH da uspostavi kontrolu nad rashodima političkih partija (Centralna izborna komisija nema jasan autoritet za reviziju rashoda, koncentrišući se uglavnom na prihode), čiji su glavni izvori prihoda javne subvencije sa svih nivoa BiH, kao i nedostatak izmjena sankcija za kršenje Zakona koji ne odgovaraju za moguću dobit pribavljenu njegovim kršenjem. Osim toga, u skladu s novim Pravilnikom o predizbornim i postizbornim finansijskim izvještajima političkih subjekata, stranke više nisu obavezne da unose ID brojeve osoba i kompanija koje ih finansiraju, tako da su sve pravne prepreke za objavljivanje izvora prihoda (tj. za zaštitu ličnih podataka) uklonjene. Međutim, tek ostaje da se vidi da li će CIK u cijelosti objavljivati ove izvještaje.

U Bosni i Hercegovini je nedavno usvojen *Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju u institucijama BiH*, tačnije u decembru 2013. godine. Na nivou Federacije BiH, zakon je još uvijek u postupku, dok u RS-u ovakav zakon još uvijek ne postoji. TI BiH se aktivno zalaže za efikasnu zaštitu zviždača na državnom i federalnom nivou, s obzirom da odredbe koje su usvojene na državnom nivou nisu zadovoljavajuće jer ne osiguravaju učinkovitu zaštitu zviždača, te su Parlamentu Federacije BiH dostavljeni komentari na nacrt Zakona o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju u institucijama BiH. Ovaj zakon na nivou Federacije BiH sadrži odredbe koje mogu imati zastrašujući efekat na potencijalne zviždače. Zakonom nije jasno definirano ko je nadležan za zaštitu zviždača. To može uzrokovati dodatnu pometnju te može doći do situacije u kojoj će se više od jednog tijela baviti implementacijom zakona ili ona uopšte neće ni biti vršena, ostavljajući zviždače bez adekvatne zaštite.

Trenutno stanje

BiH i dalje nastavlja patiti od *endemske korupcije*, uglavnom zbog nedostatka političke volje za efikasno suzbijanje korupcije i njeno nedovoljno procesuiranje. Vladajuće elite imaju dominantnu kontrolu nad javnim sredstvima i institucijama, koje pak nemaju adekvatne kapacitete za kreiranje i provedbu politika u interesu građana_{ki}. Etnički i politički podijeljena, zemlja i dalje pati od ozbiljnih ustavnih i upravnih nedostataka. Vladajuće elite konstantno ulažu velike napore kako bi narušile postojeće antikorupcijske zakone i institucije. Inicijative glavnih političkih stranaka u BiH za izmjenu važnijih antikorupcijskih zakona, kao što su to Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, Zakon o javnim nabavama u BiH, Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH, Zakon o državnoj službi u institucijama BiH, te

Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH, krenule su smjerom uspostave još veće političke kontrole nad institucijama, umjesto poboljšanja legislative i usklađivanja sa zakonodavstvom razvijenih demokratija. Što je još važnije, pokušaji izmjena i dopuna važnih zakona kroz dogovore čelnika političkih stranaka, te izmjene i dopune po hitnoj proceduri i bez ikakve javne rasprave, predstavljaju diktatorsko i nedemokratsko djelovanje vladajućih stranaka. Stalni pokušaji potkopavanja načela vladavine prava i stavljanje institucija pod direktnu političku kontrolu također su vidljivi i kroz posljednji skandalozan zahtjev Vijeća ministara BiH da sankcioniše najviše sudske instance u zemlji - Sud BiH, Tužiteljstvo BiH i Visokog sudske i tužilačko vijeće BiH - radi njihove participacije u Strukturiranom dijalogu između EU i BiH, održanom u Briselu 29. aprila 2014. godine.

Bosna i Hercegovina se tek treba suočiti s *političkom korupcijom na visokom nivou, netransparentnim upravljanjem te pronevjerom javnih sredstava*, kroz sumnjive subvencije i javne nabavke, kao i korupcijom u javnom sektoru.

Izvještaj TI BiH o monitoringu provođenja antikorupcionih reformi u sudovima i tužilaštvima u BiH za 2011. i 2012. godinu, pokazao je da *nije došlo do poboljšanja u pogledu ukidanja korupcije u odnosu na prethodno razdoblje*. Ista je situacija i s brojem istraga Tužilaštva, gdje je došlo do povećanja ukupnog broja istraga o slučajevima korupcije u 2012. u odnosu na 2011. godinu (1464 istrage 2012. godine, u odnosu na 829 u 2011. godini). Međutim, ove istrage nisu doprinijela poboljšanju rezultata, s obzirom na činjenicu da je došlo do stagnacije u smislu broja podignutih optužnica za krivična djela iz oblasti korupcije te da je broj optužnica za korupciju tokom 2012. godine (223) bio nerazmjerno mali u odnosu na broj istraga provedenih za ove zločine. Također, udio od 1,4 % pokazuje da je broj potvrđenih optužnica za krivična djela korupcije u odnosu na sva krivična djela iz ove oblasti veoma niska, a kada se brojka od 223 potvrđene optužnice za krivična djela korupcije dovede u vezu s brojkom od 74 suda u BiH, jasno je da je broj potvrđenih optužnica izuzetno nizak. U 2012. godini, izrečeno je ukupno sedam zatvorskih kazni, na svim nivoima, za primanje mita, dok je za zloupotrebu moći izrečeno ukupno devet, što svakako nije velik broj u odnosu na kontinuirani problem korupcije. Također, presude su uglavnom izdate za slučajeve zloupotrebe na nižim nivoima. Došlo je do drastičnog smanjenja finansijske vrijednosti oduzete imovine. U periodu od 2009. godine do 2010. godine, zaplijenjena imovina iznosila je oko 30 miliona, dok je za period od 2011. godine do 2012. godine, oduzeta imovina vrijedila samo oko 5,6 miliona (pad od oko 80%).

Rezultati *monitoringa provođenja Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014*, koji su objavljeni u januaru 2014. godine, pokazuju da od ukupnog broja mjera (81), samo 8 (9,8%) od njih je u cijelosti provedeno, 57 mjera (70,4%) je djelimično provedeno, a 16 (19,8%) mjera uopšte nije provedeno. Problemi na koje je Agencija od samog početka nailazila imali su negativan uticaj na nivo provedbe Strategije. Nespremnost drugih institucija obuhvaćenih Strategijom, odražavaju se kroz kašnjenja u provedbi obaveza propisanih u Strategiji, nedosljednosti njegove primjene na različitim nivoima vlasti te zaostatom od gotovo dvije godine u osiguravanju sredstava za potrebe Agencije. To pokazuje da od donošenja Strategije nije bilo prave političke volje među članovima _cama sadašnje vlade za njenu implementaciju. Rok za provedbu Strategije za borbu protiv korupcije se završava ove godine te slijedi izrada nove. Dodijeljena je tehnička pomoć za projekat Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije pri izradi nove antikorupcijske strategije.

2.3 Ratni zločini

PRERORUKE

Izmijeniti Krivični zakon BiH, kako bi se izbacilo "prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe" iz definicije silovanja kao zločina protiv čovječnosti;

Usvojiti Zakon o sprečavanju mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja na državnom nivou;

Uskladiti zakone o civilnim žrtvama rata u cijeloj zemlji tako što bi se uvele izmjene i dopune zakona u Republici Srpskoj u kojem bi se uvela posebna kategorija za osobe koje su pretrpjele silovanje ili druge oblike seksualnog nasilja tokom rata, bez davanja bilo kakvih vremenskih ograničenja za njegovu primjenu.

Pravni okvir

U januaru 2011. godine, Odbor Ujedinjenih naroda protiv mučenja izdao je niz preporuka za BiH, uključujući i onu vezanu za izmjenu i dopunu Krivičnog zakona BiH kada se radi o silovanju, kojeg bi trebalo uskladiti s međunarodnim standardima⁶. Bosni i Hercegovini je data godina dana da postupi u skladu s ovim preporukama. Postupajući po preporuci OUNPM-a, neophodne izmjene su uključene u predloženi set izmjena i dopuna Krivičnog zakona BiH. Međutim, ove izmjene i dopune još uvijek nisu usvojene od strane Parlamentarne skupštine BiH.

U 2012. godini, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH ponovno je pokrenulo inicijativu za izradu nacrtu zakona o pravima žrtava zlostavljanja te ga je dostavilo entitetima na davanje komentara. U decembru 2013. godine su i Ustavnopravna komisija Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH i Ustavnopravno povjerenstvo Doma naroda BiH prihvatili nacrt, smatrajući da je u skladu s ustavnopravnim poretom BiH. Međutim, Zajednička komisija za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku Parlamentarne Skupštine BiH odbila je prijedlog dva puta, dajući mu negativno mišljenje. Na svojoj 63. sjednici održanoj 25. februara 2014. godine, Zastupnički dom nije prihvatio mišljenje spomenute komisije, a zakon nije odobren, niti je usvojen prijedlog člana parlamenta da se Vijeću ministara BiH dodijeli zadatak pripreme i slanja u parlamentarnu proceduru novog nacrtu zakona, u roku od 90 dana. Čini se kako je ovaj proces u blokadi.

UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) izdala je u julu 2013. godine zaključke o BiH⁷ i izrazila svoju duboku zabrinutost zbog «dugih kašnjenja u usvajanju mjera za rješavanje potreba velikog broja žena žrtva konflikata» te zbog toga što žene imaju «neadekvatan i neravno pristanak pristup naknadama, podršci i rehabilitacijskim mjerama ... kao i finansijskoj i socijalnoj pomoći, koje su različito regulirane u entitetima». U skladu s tim, CEDAW preporučuje da BiH ubrza donošenje prijedloga zakona izrađenih kako bi se osigurao efikasan pristup pravdi svim ženama žrtvama ratnog seksualnog nasilja. BiH će do 26. jula 2015. godine morati izvjestiti CEDAW o mjerama koje je poduzela kada se radi o ovim pitanjima.

Trenutno stanje

Iako definicija silovanja kao zločina protiv čovječnosti nije u skladu s međunarodnim standardima, u praksi se Sud BiH ipak oslanjao na te standarde, priznajući da se u prisilnim okolnostima tog čina može negirati pristanak te prihvatajući da otpor žrtve nije obavezan (kao primjer može poslužiti prvostepena presuda u slučaju Simčić, br. X-KRŽ-05/04).

Ipak, kako bi bio u skladu s međunarodnim standardima te kako bi se uvela jedinstvena sudska praksa u cijeloj zemlji, potrebno je da BiH usvoji predložene izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH.

Prema postojećim zakonima u oba entiteta, kategorije žrtava rata koje su preživjele logore suočavaju se sa problemima pri ostvarivanju prava na naknadu za pretrpljenu štetu jer nisu priznate kao posebna kategorija žrtava konflikata.

Također, prema sadašnjem zakonodavstvu u Republici Srpskoj, postoji zakonsko ograničenje za podnošenje zahtjeva za priznavanje statusa civilnih žrtava rata. Postoji i uslov tjelesnog oštećenja u iznosu od 60%, dok se psihološka šteta ne uzima u obzir pri odlučivanju o statusu. Time je žrtvama silovanja i seksualnog nasilja gotovo nemoguće ostvarivanje statusa, te su

⁶ Odbor Ujedinjenih naroda protiv mučenja: Concluding observations of the Committee against Torture: Bosnia and Herzegovina, 20 January 2011, CAT/C/BIH/CO/2-5.

⁷ CEDAW izvještaj je dostupan na: http://www.trialch.org/fileadmin/user_upload/documents/reports/BiH/INT_CEDAW_COC_BIH_14760_E.pdf

žrtve sa prebivalištem u Republici Srpskoj stavljene u nepovoljniji položaj u odnosu na žrtve iz Federacije BiH.

2.4 Pristup pravdi

PRERORUKE

Konačno usvojiti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou BiH, te uvesti mehanizam za praćenje provedbi državnih, entitetskih i kantonalnih zakona;

Jasno definirati ulogu civilnog društva u kontekstu pružanja besplatne pravne pomoći.

Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini je uveliko ograničen. Uzroci lošeg pristupa pravdi su višestruki: kompleksnost pravosudnog i političkog sistema; nedostatak harmonizacije sudske prakse; komplikovane i dugotrajne procedure; nedostatak informacija; skupi sudski postupci; slabo korištenje alternativnih metoda rješavanja sporova; nepoznavanje prava i pravnih mehanizama njihove zaštite; neizvršavanje sudskih odluka; korupcija, itd. Svaki navedeni problem ukazuje na institucionalni i/ili prateći zakonodavni problem koji ograničava pristup pravdi, te ukazuje na činjenicu da BiH mora raditi na institucionalnom razvoju pravosudnih institucija u cilju efikasnije zaštite ljudskih prava.

Dugotrajnost sudskih postupaka koje podrazumijeva neuzimanje predmeta u rad i nezakazivanje glavnih rasprava na prvostepenim sudovima, zatim dugotrajan proces donošenja odluke po žalbi na drugostepenim sudovima i dužinu postupaka pred entitetskim vrhovnim sudovima - predstavlja ozbiljan problem u pravosuđu. Nepoštivanje pravila suđenja u razumnom roku značajno ograničava pristup pravdi u BiH. Neažurnost u sudovima nastavlja se kod zaprimanja svakog novog predmeta. Iako je uveden elektronski sistem upravljanja predmetima u gotovo svim sudovima i tužilaštvima, većina predmeta se ne rješava u razumnim ili zakonskim rokovima.

Ustavom Bosne i Hercegovine, odnosno Aneksom IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum), nije predviđeno postojanje *sudbene vlasti na državnom nivou*, pa tako nije utvrđeno niti postojanje Vrhovnoga suda BiH. 2002. godine je uspostavljen Sud Bosne i Hercegovine Zakonom o Sudu Bosne i Hercegovine. Međutim, zbog usko utvrđenih nadležnosti te nehijerarhijskog odnosa spram sudova u entitetima, ne može se nadoknaditi nepostojanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine. Ovakvi ustrojbeni nedostaci u pravosuđu Bosne i Hercegovine dovode to toga da Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji po svojoj prirodi, i s obzirom na nadležnosti, nije redovno sudbeno tijelo, u određenim predmetima nadilazi propisanu apelacijsku nadležnost. Istovremeno, postoje neujednačena zakonska rješenja na nivou entiteta, te Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, koji imaju upotpunjen sudbeni sistem ali *ad interim* neujednačenu primjenu zakona, te praksu neusuglašenog tumačenja entitetskih zakona. Posljedica ovakvog ustrojstva sudbenih organa vlasti u Bosni i Hercegovini je nejednakost građana_ki Bosne i Hercegovine u pristupu pravdi, prvenstveno u ovisnosti u kojem su entitetu i/li kantonu stranka u postupku, odnosno zakona koji se na njih primjenjuju.

Ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoći pristup sudu bez diskriminacije još uvijek nije u cijelosti zakonski uređeno na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. U Republici Srpskoj i Brčko distriktu, osnovani su centar, odnosno kancelarija, za pružanje pravne pomoći, dok je pristup po ovom pitanju u Federaciji BiH decentraliziran, odnosno kantoni su preuzeli ulogu pružatelja besplatne pravne pomoći. Državni, odnosno okvirni, zakon o besplatnoj pomoći u građanskim parnicama ne postoji, iako je Ministarstvo pravde BiH uputilo na razmatranje prijedlog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u Parlamentarnu skupštinu BiH nekoliko puta. Trenutni sistem je komplikovan i odražava trenutnu političku strukturu države, koja se inače pokazala u gotovo svim sektorima kao nefunkcionalna. Kriteriji i procedure za dobivanje besplatne pravne pomoći su također različiti u zavisnosti od toga u kojoj jurisdikciji pojedinac_ka živi. Zbog nepostojanja državnog zakona i procesa harmonizacije propisa u ovoj oblasti, sama regulativa u oblasti besplatne pravne pomoći diskriminira građane_ke. Dodatno, javlja se pitanje i dostupnosti pravne pomoći za građane_ke koji žive izvan gradova u kojima su osnovani zavodi za pružanje

pravne pomoći. Naime, svi entitetski i kantonalni zavodi osnovani su u većim gradovima ovih jurisdikcija. Za građane_ke slabog materijalnog statusa i putni troškovi do većih gradova predstavljaju značajan trošak, dok udaljenost ovih institucija ukazuje i na mogući nedostatak informacija u ruralnim zajednicama o postojanju ovakve pomoći.

Državni i entitetski zakoni o krivičnom postupku navode da *optuženi_a ima pravo na advokata_kinju po službenoj dužnosti* kojeg imenuje sud ukoliko optuženi_a ne može pokriti troškove suđenja iz finansijskih razloga i u slučaju kada je moguća zatvorska kazna duža od 3 godine ili kada je to u interesu pravde. Međutim, ostaje nejasno koji kriteriji se primjenjuju kada sud imenuje advokata_kinju kao i kriteriji koji se koriste za određivanje kada optuženi_a ne može snositi troškove odbrane. Zabilježene su različite zloupotrebe mehanizma dodjeljivanja advokata_kinje po službenoj dužnosti. S druge strane, niti zakoni o krivičnom postupku niti zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći ne propisuju pravo na besplatnu pravnu pomoć žrtvama ili oštećenim osobama. Kao posljedice ovih nedostataka, u praksi se javljaju različite negativne pojave koje su postale posebno očigledne u predmetima procesuiranja ratnih zločina i nasilja u porodici. Time zakonska rješenja u BiH ne uključuju mehanizam pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama i oštećenima u krivičnim sporovima za naknadu štete, ostavljajući jedino mogućnost pokretanja dodatnih parnica u kojima treba naknadno da se utvrdi materijalna i nematerijalna šteta. Ovi procesi su skupi i dugotrajni, a veliki broj žrtava ih ne može priuštiti.

Prepoznavanje *uloge nevladinih organizacija* u pružanju usluga besplatne pravne pomoći je također izostalo. Iako ove organizacije također mogu pružati besplatnu pravnu pomoć, izdvajanje javnih sredstava za njihov rad je minorno, iako nevladine organizacije predstavljaju ključne pružaoce_teljke besplatne pravne pomoći u BiH. Zabilježena je i pravna neujednačenost u pogledu procesnog položaja i mogućnosti učešća u parničnom postupku pred sudovima udruženja građana i drugih organizacija civilnog društva u zaštiti od diskriminacije u Bosni i Hercegovini.

3. LJUDSKA PRAVA I ZAŠTITA PRAVA MANJINA

3.1 Međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava

PRERORUKE

Nastaviti sa razvijanjem državnih mehanizama za praćenje provedbi međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava;

Razviti konkretne politike i strategije za implementaciju međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, na temelju aktivnog uključivanja civilnog društva BiH u taj proces.

Bosna i Hercegovina je ratificirale sve važnije UN-ove i međunarodne konvencije za zaštitu ljudskih prava. Principi Evropske konvencije o ljudskim pravima ukorijenjeni su u Ustav BiH, koji također garantuje supremaciju ove konvencije nad nacionalnim zakonodavstvom.

Bosni i Hercegovini ne predstavlja nikakav problem ratificirati nove međunarodne dokumente, kao što je to bio slučaj i sa Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (Istambulska konvencija), čime je bila među prvima u Evropi koje su uključile ovaj mehanizam (vidi poglavlje 3.5 *Prava žena i rodna ravnopravnost*), ali do problema dolazi kada se radi o implementaciji ovih međunarodnih obaveza.

Primjetan je veoma nizak nivo saradnje državnih institucija i civilnog društva kada je u pitanju izvještavanje o provedbi međunarodnih mehanizama. U državnom nacrtu izvještaja (predstavljenom u julu 2014. godine) za *Univerzalni periodični pregled* o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, biće prikazana nerealna i iskrivljena slika o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kada on bude objavljen u oktobru 2014. godine.

3.2 Sprečavanje mučenja i drugih oblika zlostavljanja

PRERORUKE

Sloboda okupljanja mora biti zagarantovana u svim situacijama;

Provoditi istrage vezane za policijsku brutalnost.

Socijalni nemiri, koji su u februaru ove godine buknuili širom BiH, bili su okidač za brojne slučajeve *policijske brutalnosti, zastrašivanja i ograničavanja slobode okupljanja* u nekoliko gradova u BiH. U prvim danima protesta, 10. februara, prijavljeno je da je u Livnu sprovedeno "preventivno hapšenje" skupine mladih ljudi, dok je u Mostaru došlo do nekoliko hapšenja, od kojih su neka bila i nasilna. Policijsko zastrašivanje i/ili organizirani napadi neidentifikovanih grupa na demonstrante_kinje i pojedince_ke na protestima, također su zabilježeni u Sarajevu, Travniku, Brčkom, Doboju, Mostaru, Tuzli i drugim gradovima.

Najveći nivo represije zabilježen je u Mostaru, gdje je policija 3. marta 2014. godine formirala kordon koji je zaustavio kretanje demonstranata_kinja između istočnog i zapadnog dijela grada, iako su se protestne šetnje već danima odvijale bez ijednog incidenta. Obračun policije i demonstranata_kinja je trajao nekoliko sedmica, s povremenim navodima o policijskoj brutalnosti prema demonstrantima_kinjama. Do eskalacije sukoba je došlo 25. marta, kada je Muharem Hindić, vođa mostarskih protesta, pretučen, uhapšen i zadržan u pritvoru bez prava na advokata_kinju. Situacija u Mostaru, koja je zbog postavljenih barikada i dokumentovanih slučajeva policijske brutalnosti podsjećala na ratno stanje, potpuno je ignorirana od strane kako domaćih, tako i stranih mainstream medija, a izostalo je i reagovanje bilo domaćih, bilo međunarodnih službenika na svim nivoima.

U Sarajevu su zabilježeni opetovani slučajevi policijske brutalnosti, pogotovo nakon što je došlo do paljenja zgrada državnih i kantonalnih institucija. Neki od uhapšenih demonstranata su bili maloljetni, a zlostavljani su od strane policije, dok je Tužilaštvo najavilo da će protiv njih biti podignuta optužnica za terorizam i "ugrožavanje ustavnog poretka".

U Republici Srpskoj, dužnosnici su na proteste odgovorili nizom prijetnji upućenih nezadovoljnim građanima_kama, čime je postalo jasno da će policija spriječiti svaki pokušaj organizovanja protesta. Predstavnici_e političkih partija, posebno oni_e koji_e dolaze iz SDP-a, SDA, HDZ-a i SNSD-a, odgovorili_e su na proteste agresivnom nacionalističkom retorikom, sa jasnom namjerom pokušaja dizanja tenzija među nacionalnim/etničkim skupinama i ne

prikazivanja demonstracija društvenim nemirima, nego napadima na Bošnjake/Srbe/Hrvate – u zavisnosti o kojoj stranci je riječ⁸.

3.3 Sloboda izražavanja

PRERORUKE

Dopuna Zakona o slobodi pristupa informacijama u dijelu kaznenih odredbi za javne službenike *ce koji_e* onemogućavaju slobodan pristup informacijama;

Dopuna Zakona o javnim servisima u dijelu koji se odnosi na izbor i imenovanja upravnih tijela, direktora_ica i programskih savjeta, kako bi se osiguralo veće sudjelovanje civilnog društva i medijske zajednice u izboru rukovnih i upravnih struktura u javnim medijskim servisima, te omogućio odgovoran i transparentan rad javnog servisa u javnom interesu;

Veća zastupljenost programskih sadržaja o različitim društvenim grupama i njihovim potrebama u okviru javnog servisa;

Jačanje zahtjeva medijske zajednice i civilnog društva za očuvanje nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije i sprečavanje svih oblika političkih interferencija u njen rad, posebno u imenovanje Vijeća i direktora_ice Agencije.

Pozadina

Tržište informacija (koje uključuje tradicionalne medije, online medije i društvene mreže) u BiH je fragmentirano i prezasićeno. Na manje od 4 miliona stanovnika_ca u državi, štampa se 9 dnevnih novina, 4 politička magazina (i na desetine raznolikih periodičnih publikacija), djeluje 6 novinskih agencija⁹, te isto toliko (6) profesionalnih udruženja novinara. U BiH djeluje 46 televizijskih stanica i 151 radio stanica.¹⁰ Ovim pokazateljima treba dodati i činjenicu da 57% stanovništva koristi Internet¹¹, kao i to da su novinski portali¹² i društvene mreže izrasli u snažne i otvorene platforme za slobodno prikupljanje i širenje informacija. BiH ima adekvatno zakonodavstvo.

Trenutno stanje

Slobodu izražavanja, prikupljanja i širenja informacija za sve novinare_ke i medije u BiH treba posmatrati u kontekstu zakonodavnog okvira usklađenog sa međunarodnim standardima zaštite prava na slobodu izražavanja i konzumiranja tog prava u okvirima ustavno podijeljenog, politički konfrontiranog i medijski segmentiranog bh. društva.

Tokom deset godina primjene *Zakona o zaštiti od klevete* u BiH¹³ stvorena je pozitivna sudska praksa koja uključuje nastojanje sudova da slijede standarde i odluke Evropskog suda za ljudska prava. Zabrinjavajuća činjenica je da je još uvijek prisutan veliki broj sudskih tužbi za klevetu (u prosjeku godišnje po stotinu novih predmeta) te da se procesi vode više godina, što je suprotno ciljevima ovih zakona, donesenih sa ciljem zaštite slobode izražavanja.

Primjena *Zakona o slobodi pristupa informacijama* u BiH ni danas, nakon više od deset godina od njegovog donošenja, nema zadovoljavajuću masovnost ni od strane građana_ki niti od novinara_ki, što pokazuje da je javnost još uvijek nedovoljno zainteresovana da se uključi u proces donošenja odluka i u borbu protiv korupcije. Također, i dalje veliki broj javnih organa u potpunosti ne izvršava svoje zakonske obaveze, posebno u pogledu obaveze da imenuju svoga službenika_icu za informiranje (ovo se ne odnosi na javne organe iz RS koji nemaju ovu zakonsku obavezu). Kao posebno zabrinjavajuća zadiranja u pravo na slobodu izražavanja, navedeni su pokušaji Ministarstva pravde BiH da (početkom 2013. godine) pod krinkom primjene Zakona o zaštiti ličnih podataka, unese potrebne izmjene u Zakon o slobodi pristupa informacijama¹⁴. U predloženim izmjenama pravo na pristup svim informacijama u posjedu javnih vlasti, uz jasno definirane izuzetke, preinačeno je u pravilo zabrane pristupa informacijama uz definiranje liste informacija kojima je omogućen slobodan pristup. Radi veoma oštreakcije OCD i medija, privremeno su zaustavljene ove izmjene, a cijeli slučaj je još uvijek aktuelan, sa tim da su se

8 Uspjeh protesta u BiH: Ipak je "i srpska i hrvatska i bošnjačka", Istinomjer, 10. 02. 2014, dostupno na: <http://istinomjer.ba/uspjeh-protesta-u-bih-ipak-je-srpska-hrvatska-bosnjacka/>

9 Podaci su preuzeti sa stranice Vijeća za štampu BiH, <http://www.vzs.ba>

10 Podaci su preuzeti sa stranice Regulatorne agencije za komunikacije: <http://www.cra.ba/bih/index.php?uid=1273787399>

11 Podaci uzeti iz: Pregleda korisnika interneta i internet operatera u BiH u 2012. godini, publikovanog od strane Regulatorne agencije za komunikacije, <http://www.cra.ba>

12 U BiH još uvijek ne postoji centralni registar online medija i medijskih portal, ni kod javnih institucija, niti kod medijskih regulatora.

13 BH novinari su 2013. godine uradili Analizu desetogodišnje primjene Zakona o zaštiti od klevete. Autor analize je Mehmed Halilović, pravni ekspert, analiza dostupna na: www.bhnovinari.ba

14 http://www.mpr.gov.ba/Default.aspx?template_id=83&pageIndex=1

OCD uspjele izboriti da se odredi posebna interesorna radna grupa u koju su imenovani_e predstavnici_e nadležnih ministarstva i Institucije ombudsmena, sa ciljem izrade posebne analize primjene i prijedloga unapređenja Zakona o slobodi pristupa informacijama na način koji će štiti pravo pojedinaca_ki da pristupe informacijama u posjedu javne vlasti od značaja za građane_ke¹⁵.

U BiH se poistovjećuju vlasništvo i funkcija medija. Mediji, posebno privatni, „robuju“ interesima svojih vlasnika, a njihove uređivačke politike oslikavaju preferiranu političku opciju, a ne ključne interese i potrebe građana_ki prezentirane kroz djelovanje javnih vlasti i OCD. U BiH ne postoje zakoni koji bi regulirali transparentnost medijskog vlasništva i zaštitili novinarsku profesiju od njihovog uticaja, a medije učinile dostupnim svim akterima_kama na društvenoj sceni na jednak način i bez ekskluzivnosti ili favorizovanja bilo kojeg pojedinca_ke, organa vlasti ili društvene grupe. Istina, postoji Kodeks za štampu i kodeksi za RTV stanice koji nalažu da mediji moraju profesionalno izvještavati, no ti se dokumenti ne poštuju dosljedno i na efikasan način, niti su jednako prihvaćeni od strane brojnih medija u BiH.

Posebno su zabrinjavajući uticaji na uredničke politike u javnim medijima (BHRT, RTVFBiH i RTRS, kao i na javnim RTV stanicama na lokalnom nivou) koji, na bazi neprofesionalnih novinarskih kriterija i najčešće političkih preferencija, koncipiraju svoj odnos prema javnosti i različitim društveno – političkim grupama, njihovim aktivnostima i rezultatima u oblasti poboljšanja položaja građana_ki i jačanja demokratskih procesa u BiH.

Pod snažnim političkim uticajem nalazi se i Regulatorna agencija za komunikacije. Iako Zakon o komunikacijama onemogućava uplitanje različitih političkih i nacionalnih lobija u izbor i imenovanje članova_ica Vijeća RAK-a i direktora_ice Agencije, događaji iz 2013. godine u vezi sa izmjenama Kodeksa o oglašavanju kao i načina kandidiranja, izbora i imenovanja novih članova_ica Vijeća Agencije i direktora_ica (kada su ključne preferencije bile nacionalna i politička pripadnost, a ne kompetentnost i iskustvo u oblasti medija i telekomunikacija), ukazuju na snažne političke uticaje na izbor ključnih ljudi Agencije, a preko njih i na donošenje odluka od značaja za medijsku zajednicu u BiH. Treba naglasiti da je pri izboru Vijeća RAK-a došlo i do povrede Zakona o ravnopravnosti spolova, imajući na umu da u Vijeće nije izabrana ni jedna žena.

3.4 Sloboda okupljanja i udruživanja

PRERORUKE

Ukoliko postoji potreba, zakoni o udruženjima i fondacijama na svim nivoima trebaju se mijenjati samo uz konsultacije sa organizacijama civilnog društva;

Pravo na javno okupljanje treba biti garantovano i manjinskim skupinama.

Pravni okvir

Različiti nivoi vlasti (državni, entitetski, kantonalni) imaju svoje zakone o udruženjima i/ili fondacijama. U BiH ne postoji jedinstveni registar udruženja i fondacija.

U FBiH je u julu 2013. Ministarstvo pravde uputilo u parlamentarnu proceduru po hitnom postupku prijedlog *Izmjena i dopuna Zakona o udruženjima i fondacijama*.

Zabrinjava nekoliko činjenica. *Zakon o udruženjima i fondacijama* se mijenja, a organizacije civilnog društva nisu o tome informirane, niti su imale priliku uputiti svoje komentare i mišljenja na tekst prijedloga. Zabrinjava činjenica da se izmjene upućuju u hitne procedure, što podrazumijeva, ukoliko Parlament odobri ovakav postupak, izuzetno kratko vrijeme za raspravu i amandmansko djelovanje na tekst prijedloga te izostanak javne rasprave. Najveću zabrinutost predstavljaju same izmjene koje su u jednom dijelu organizacija protumačene kao politička poruka kojom se ograničava sloboda djelovanja i udruživanja, a ne, kako to stoji u obrazloženju prijedloga, kao „suzbijanje sve raširenije pojave zloupotrebe u radu udruženja i fondacija u oblasti izvršavanja poreskih obaveza, jasno definiranje načina i postupka donošenja

¹⁵ <http://www.mpr.gov.ba/aktuelnosti/vijesti/?id=3739>

odluke o zabrani rada fondacija i udruženja, kao i usklađivanje Zakona sa Zakonom o upravnim sporovima“. Ukidanje rada udruženja se ovim prijedlogom zakona prepušta Ministarstvu pravde FBiH, umjesto Sudu (vidi poglavlje 1.5 *Civilno društvo*).

Organizacije upozoravaju da nikada nije bio sporan mehanizam rigoroznih kontrola njihovog finansijskog i poreskog djelovanja. Sva udruženja i fondacije obavezne su postupati prema domaćem zakonodavstvu, uključujući i obavezno godišnje finansijsko izvještavanje prema institucijama vlasti, te su u potpunosti dostupne za inspeksijsku kontrolu. *Izmjene i dopune Zakona o udruženjima i fondacijama* su usvojene od strane oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, u formi nacрта, te se trenutno nalaze kod predlagača - Ministarstva pravde Federacije Bosne i Hercegovine. Nije nam poznato da su se organizovale konsultacije sa organizacijama civilnog društva.

U medijima smo imali i najave iz Republike Srpske da će se raditi na dopuni legislative koja reguliše rad udruženja. Aktivnosti za državni nivo su bile najavljujane, ali se iste ne pojavljuju u javnosti.

Trenutno stanje

Pravo na udruživanje i slobodu okupljanja je i dalje narušeno. Iako smo svjedoci da su vlasti Republike Srpske ove godine (31. maj 2014. godine) dozvolili i obezbijedili održavanje memorijalnog marša povodom Međunarodnog dana bijelih traka, imamo i primjere kada se krše ova prava. 1. februara 2014. godine, policija Kantona Sarajevo je propustila, iako je skup bio uredno najavljen, da obezbijedi održavanje festivala LGBT filma u Sarajevu te je došlo do organizovanog i udruženog napada huligana. Nije poznato da su pravosudne institucije preuzele bilo kakve mjere oko krivičnog gonjenja počinitelja_ki.

Zabrinjavajuća je i činjenica da je vladajuća politička stranka u Republici Srpskoj (SNSD) u februaru 2014. godine na svojoj zvaničnoj web stranici objavila knjigu koja sadrži *spisak udruženja koji "podrivaju ustavni poredak Republike Srpske"*. Objavljujane ovakvih informacija ugrožava sigurnost branitelja_ica ljudskih prava, koji_e rade u ovim udruženjima, te može potencijalno rezultirati napadima na iste.

Poznat nam je također i jedan slučaj opstrukcije prava na udruživanje. Od decembra 2013. godine, pa do jula 2014. godine, Ministarstvo pravde BiH višestruko otežava registraciju Banjalučkog udruženja kvir aktivista, uvodeći već četiri puta nove tehničke zahtjeve u svrhu registracije. Nedopustivo je da proces registracije jednog udruženja traje više od 7 mjeseci. Poznati su i drugi primjeri dugotrajnosti registracije udruženja.

Protesti

Vidi 3.2 *Sprečavanje mučenja i drugih oblika zlostavljanja.*

3.5 Prava žena i rodna ravnopravnost

Pravni okvir

Bosna i Hercegovina je u septembru 2013. usvojila Gender akcioni plan za period 2013-2017. Izborni zakon je konačno usaglašen sa *Zakonom o ravnopravnosti spolova* i sada sadrži kvotu od 40% „manje zastupljenog spola“ na izbornim listama (april 2013. godine). Doneseni su novi entitetski Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici (Republika Srpska - oktobar 2012. godine, Federacija BiH - mart 2013. godine), u pripremi su, ili su donesene, strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. BiH je pristupila provođenju Rezolucije Vijeća sigurnosti UN 1325 - *Žene, mir i sigurnost*, kroz izradu novog, drugog po redu Akcionog plana za implementaciju ovog UN dokumenta za period 2014-2017. Bosna i Hercegovina je

PRERORUKE

Urediti pitanja prava na porodijsko, osiguravajući redovne i adekvatne naknade te ove naknade tretirati u okviru socijalnog osiguranja, a ne kao mjeru socijalne zaštite kako je to trenutno riješeno;

Osigurati adekvatno i kontinuirano finansiranje sigurnih kuća za smještaj žrtava nasilja u porodici, kroz budžete entiteta i kantona; uspostavljanje harmoniziranog sistema praćenja slučajeva svih oblika nasilja nad ženama na cijeloj teritoriji BiH sa statističkim podacima koji će omogućiti uočavanje zakonskih, institucionalnih i praktičnih prepreka u primjeni relevantnih zakona i politika;

Hitno provođenje zakonskih i drugih mjera fokusiranih ka većem zapošljavanju žena, naročito mjera harmoniziranja privatnog i javnog djelovanja žena (npr. roditeljsko pravo, pristupačni vrtići, produženi boravak za djecu školske dobi, itd.);

U svim donesenim politikama i predloženim mjerama imati u vidu žene izložene višestrukoj diskriminaciji (žene sa invaliditetom, Romkinje, starije žene, LBT žene, itd.).

ratificirala sve važnije međunarodne dokumente iz oblasti ljudskih prava žena, uključujući i (Istambulsku) *Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* 2013. godine. Ove simboličke promjene u legislative, nažalost, nisu popraćene napretkom u stvarnom životu žena u Bosni i Hercegovini.

Trenutno stanje

Izborni zakon je konačno usaglašen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova. Za ocjenu ove zakonske izmjene treba sačekati rezultate izbora u oktobru 2014. godine. Ipak, treba ukazati na postojeću poražavajuću statistiku prema kojoj žene nisu ravnopravne ni u zakonodavnoj, ni u izvršnoj vlasti¹⁶. I pored nekih pozitivnih iskoraka u ženskoj političkoj participaciji, žene se i dalje suočavaju sa isključivanjem iz političkog djelovanja. Najnoviji primjer je sjednica Narodne Skupštine RS u junu ove godine na kojoj su kulminirali seksistički napadi određenih poslanika na premijerku Vlade RS. Iako su sve poslanice i ministrice u Vladi RS protestno napustile sjednicu, izostao je oštar odgovor vladinih institucija na ovakvo kršenje ženskih ljudskih prava. Postoje i pozitivni primjeri. U martu 2013. godine formiran je Klub parlamentarki Zastupničkog doma Parlamenta FBiH, koji je okupio predstavnice svih političkih partija. Klub je pokazao spremnost za pokretanje konkretnih aktivnosti za zaštitu ženskih ljudskih prava te je u saradnji sa organizacijama civilnog društva uputio u proceduru izmjene i dopune *Krivičnog zakona FBiH*. Nažalost, ove izmjene od decembra 2013. godine čekaju nastavak procedure u Domu naroda, nakon što su razmotrene u Zastupničkom domu (pogledati i poglavlje 3.13 *Zločini iz mržnje i govor mržnje*).

Žene su u Bosni i Hercegovini izložene diskriminaciji i u pristupu *ekonomskim i socijalnim pravima*, naročito u zapošljavanju i upravljanju javnim preduzećima (pogledati poglavlje 3.7 *Osobe sa niskim primanjima i socijalno ugrožene osobe*), *pristupu pravu na porodijsko odsustvo i naknade*. Pitanje ostvarivanja prava na porodijsko odsustvo i ujednačavanje naknada između entiteta te kantona, otežava ionako težak položaj žena na tržištu rada. Naknade se ne mogu smatrati adekvatnima¹⁷. Nastavljen je trend otkaza ženama zbog trudnoće i korištenja porodijskog odsustva, naročito kod privatnih poslodavaca¹⁸. Pojedini kantoni i dalje uopšte ne isplaćuju porodijske naknade (Hercegovačko-neretvanski kanton) ili kasne i po nekoliko mjeseci sa isplatom (Zeničko-dobojski). Kanton Sarajevo usvojio u junu ove godine izmjene zakona kojim su porodijske naknade smanjene za 100 KM za zaposlene majke, dok su neznatno podignute naknade za nezaposlene majke. Zabrinjava politička poruka kantonalnih vlasti zaposlenim ženama da je bolje da sjede kući i rađaju djecu, a da zaposlene žene ne trebaju radati ili trebaju napustiti posao. Problematično je i to da kantonalne vlasti obrazlažu ovaj potez otklanjanjem nezakonitog obračuna naknada porodiljama koje su godinama provodile kantonalne institucije. Pristup roditeljskom pravu je i dalje izuzetno otežan.

16 Od 42. člana_ice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, 9 ili 21,4% su žene, dok je od 15 delegata_kinja u Domu naroda, 2 ili 13,3% su žene. Od 17 ministarskih stolica u Vladi Federacije BiH, samo je jedna žena (5,8%). Predstavnički dom Parlamenta FBiH ima 98 zastupnika_ca od kojih su 22 (22,4%) žene, Dom naroda broji 14 (24,1%) delegatkinja od ukupno 58 delegata_kinja. Pozitivne promjene su nastale kod prekompozicije Vlade Republike Srpske iz marta 2013. godine, u kojoj je imenovana premijerka, a Vlada ima pet ministrica ili 31%. Narodna skupština Republike Srpske, koja broji 18 (21,7%) žena od ukupno 83 poslanika_ice. Prema: Esther Garcia Fransioli (2013): *Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine*, Sarajevski otvoreni centar, Human Rights Paper, paper 2, download: <http://soc.ba/godisnji-izvjestaj-o-stanju-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-tokom-2013-godine/>

17 Prema: OSCE: *Pravo na socijalnu zaštitu u Bosni i Hercegovini* (<http://www.osce.org/bs/bih/107169>) - Pitanja primjerenosti i jednakosti naknade za vrijeme porodijskog odsustva, u većini slučajeva, manje su od primanja koja žena zaradi tokom rada i kreću se od 60% u Sarajevskom kantonu do 90% neto plaće u Tuzlanskom kantonu. OSCE navodi da nadoknada koju primaju nezaposlene žene za vrijeme trudnoće i porođaja u nekim kantonima iznosi od 10% do 20% prosječne neto plate, u nekim kantonima dobivaju jednokratnu pomoć, dok se u nekim ovakva pomoć nikako ne isplaćuje

18 Grupa nevladinih organizacija: *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini* (2010, 2013), dostupan na http://www.rightsforall.ba/publikacije-bs/docs-bs/CEDAW_final_bos.pdf

Zanimljiv primjer diskriminacije jeste i pitanje finansiranja ženskog sporta. Imamo saznanja da je npr. Ministarstvo kulture i sporta FBiH u 2012. godini potrošilo više od 95% svojih sredstava na muške sportske klubove, zanemarujući da podstiče ženski sport. Slična situacija je i u Republici Srpskoj.

Zabrinjava visok procent *nasilja nad ženama*. Istraživanje Agencije za ravnopravnost spolova iz 2013. godine, ukazuje da je čak 47,2% žena doživjelo neki oblik nasilja u toku svog života nakon 15. godine. Istovremeno, prema podacima iz istog istraživanja, samo se 5,5% žena, koje su preživjele nasilje, obraćalo za pomoć i podršku institucijama. Treba ukazati na iznimno blagu kaznena politika za djela nasilja nad ženama, naročito nasilja u porodici. Izricale su se uslovne i novčane kazne, a kazne zatvora samo u rijetkim slučajevima¹⁹. Nedostaje usaglašena metodologija prikupljanja detaljnih podataka o slučajevima nasilja nad ženama, naročito u slučajevima femicida, nasilja u porodici te drugih oblika nasilja u porodici. Nedostaje statistika o nasilju u porodici iz Brčko distrikta. Nedostatak ovih podataka ograničavajući je faktor kod izrade efikasnih, targetiranih zakona i politika u borbi protiv nasilja nad ženama.

Ukazujemo da novodoneseni entitetski zakoni u zaštiti od nasilja u porodici i dalje zadržavaju različita rješenja u kažnjavanju počilaca nasilja. Krivični zakoni u oba entiteta predviđaju krivično djelo nasilja u porodici. Brojni propisi tretiraju socijalna, zdravstvena i druga prava žrtava nasilja. Prenormiranost i neharmoniziranost propisa diskriminira žrtve nasilja te doprinosi pravnoj nesigurnosti i nejednakosti zaštite žena od nasilja. Žene žrtve nasilja izložene su dodatnoj viktimizaciji, a nasilje za rezultat ima kršenje i drugih prava žena kao što su pravo na rad, brigu o djeci, stanovanje i pristup pravdi. Nasilje nad ženama dijelom je uzrok i posljedica ženskog siromaštva i socijalne isključenosti.²⁰

Novi zakoni u zaštiti od nasilja u porodici preciziraju pravo žrtava na *smještaj u sigurne kuće* te preciziraju obavezu finansiranja ovog smještaja. Ukazujemo da je finansiranje ovog smještaja značajno otežano zbog neredovnog i nedovoljnog finansiranja od strane javnih budžeta. Tako je, na primjer, u budžetu FBiH za 2014. godinu predviđeno oko 140.000 KM za finansiranje smještaja, što ni približno nije dovoljno za funkcioniranje šest sigurnih kuća u ovom entitetu koje osiguravaju pristup žrtvama najrazličitijim pravima, npr. pravnu pomoć, psihosocijalnu pomoć, ekonomsko osnaživanje, itd. Žene žrtve drugih oblika nasilja i dalje nemaju efikasnu zaštitu i servise kao što su, npr. servisi za žene koje su preživjele silovanje.

U posebno teškom položaju su žene žrtve porodičnog i drugih oblika nasilja koje pripadaju *višestruko marginaliziranim grupama*. Ove žene ne znaju dovoljno ili teže dolaze do informacija o svojim pravima, rjeđe se, u odnosu na ostale, odlučuju obratiti za pomoć i servise, izložene su predrasudama. Ukazujemo da institucije moraju razraditi mjere koje ciljaju na dodatnu zaštitu i podršku marginaliziranim ženama koje su izložene povećanom riziku da postanu, ili već jesu, žrtve nasilja u porodici. Prilikom implementacije zakona i provođenja mjera kojima se zabranjuje i suzbija nasilje nad ženama, neophodno je osigurati da se ove odredbe i aktivnosti jednako primjenjuju i na zaštitu LBT žena, žena sa invaliditetom, Romkinja, socijalno ugroženih žena, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

19 „...analiza sudskih predmeta nasilja u porodici pokazala je da se počiniocima ovog krivičnog djela većinom izriču uvjetne osude, skoro 77%, zatim novčane kazne 13,5 % i gotovo zanemarljivo malo kazne zatvora, a visina kazni je čak i ispod zakonom utvrđenog minimuma. Većina kazni zatvora utvrđenih uvjetnim osudama, prilično je niska. Podaci pokazuju da je u većini predmeta u kojima je izrečena uvjetna osuda sud utvrdio kaznu zatvora u trajanju od jednog mjeseca do šest mjeseci. To pokazuje da su, u većini predmeta nasilja u porodici, izrečene kazne zatvora bile ne samo niske, nego su izricane uvjetne osude – što znači da u praksi počinioci nisu ni stupili na izdržavanje kazne. Iako je za kvalifikovane oblike djela nasilja u porodici predviđena kazna zatvora od tri mjeseca do kazne dugotrajnog zatvora, ova analiza je pokazala da većina onih koji su osuđeni i za kvalifikovani oblik djela nasilja u porodici, zapravo ne budu kažnjeni kaznom zatvora, nego im je izrečena uvjetna osuda“. Prema: *Krivična odgovornost i sankcioniranje počilaca nasilja u porodici* - Misija OSCE-a u BiH (decembar 2011. godine), citirano u: ICVA i Zemlja djece *Izvještaj: Da li su žene u BiH zaštićene od diskriminacije?* (2014), dostupno na: <http://icva-bh.org/bos/publications.wbsp>;

20 Idžaković/Čatović/Žigić R/Vlaho/Brajković/Petrić: *Analiza politika socijalnog uključivanja žena žrtava nasilja u porodici*, Udružene žene Banja Luka, 2012., vidi http://www.rightsforall.ba/publikacije-bs/docs-bs/Analiza_politika_socijalnog_ukljucivanja_zena_zrtava_nasilja_u_porodici.pdf

3.6 Prava djece i mladih

PRERORUKE

Izmijeniti i dopuniti Krivični zakon FBiH u pravcu usklađivanja sa Palermo protokolom i Lanzarote konvencijom;

Pristupiti reformi zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite u FBiH, posebno u oblasti zaštite porodica sa djecom, kako bi se socijalna pomoć i zaštita bazirala na potrebama djece i bila ujednačena na cijelom entitetu.

Pravni okvir

Određeni napredak postignut je u oblasti krivičnog zakonodavstva u RS sa izmjenama i dopunama *Krivičnog zakona* iz 2013. godine, po pitanju usklađivanja sa Opcionim protokolom o trgovini djecom, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji i Palermo protokolom²¹. U Krivičnom zakonu FBiH još uvijek nije inkriminirana radnja trgovine ljudima. Trenutne odredbe u ovom entitetu ne uvažavaju načine izvršenja djela u postizanju svrhe iskorištavanja. Važećim odredbama federalnog krivičnog zakonodavstva naročito je ugrožen položaj djece - osoba ispod 18 godina starosti, te se i dalje traže dokazi da su učinioci poticali, navodili ili prisilili tu osobu na seksualno iskorištavanje, što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima koje štite djecu od trgovine ljudima. U praksi, ovakva nepreciznost stvara probleme, naročito u pogledu pravilne kvalifikacije krivičnog djela, ali i određivanja stvarne nadležnosti sudova, odnosno tužilaštava, što može izazvati sukob nadležnosti između Tužilaštva BiH i Tužilaštva FBiH.

Šest mjeseci od stupanja na snagu državne Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom, Vlada RS ju je u januaru ove godine proglasila „nevažećom“ na području RS te odbila dostaviti informacije NVO-ima i državnom ministarstvu u svrhu izrade alternativnog, odnosno državnog izvještaja. Parlament FBiH je krajem 2013. godine usvojio *Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*. U RS je provođenje odredbi u oblasti maloljetničkog pravosuđa i dalje slabo. Revidirana strategija u oblasti maloljetničkog prestupništva na državnom nivou još uvijek nije usvojena.

Napredak je načinjen u oblasti socijalne zaštite u RS, donošenjem novog *zakona o socijalnoj zaštiti* iz 2012. godine, koji je punu implementaciju doživio u 2013. godini, u kojim se djeca izložena ekonomskoj eksploataciji, trgovini ljudima i nasilju tretiraju kao korisnici_e socijalne zaštite.

Trenutno stanje

Institucije u BiH *nemaju uspostavljenu bazu podataka, niti statističke evidencije o djeci*. U tri kantona još uvijek nisu donijeti zakoni u oblasti zaštite porodica sa djecom. Zbog fragmentiranog sistema socijalne zaštite, dječiji dodatak je između entiteta i kantona neujednačen, a u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, Posavskom, Unsko-sanskom, Zapadnohercegovačkom i Kantonu 10 se i ne isplaćuje.

Većina prava iz federalnog Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom *se ne implementira u većini kantona*. Vlasti nisu obezbijedile socijalno ugroženoj djeci ostvarivanje prava na subvencioniranje smještaja djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, niti je osigurala jedan obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja.

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju se još uvijek ne implementira na cijeloj teritoriji BiH, u pogledu *obaveznog obuhvata djece predškolskim odgojem* u godini pred polazak u osnovnu školu. Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski i Zapadnohercegovački kantoni još uvijek nisu donijeli zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, a u Unsko-sanskom kantonu još nije stupio na snagu kantonalni Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju donesen 2010. godine, zbog čega je djeci bilo uskraćeno pohađanje obaveznog programa predškolskog obrazovanja u godini pred polazak u osnovu školu. Samo 13% djece u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, Posavskom, Kantonu 10, te Srednjobosanskom kantonu

²¹ Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjuje UN Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.

bilo je obuhvaćeno obaveznim predškolskim obrazovanjem²², a u BiH samo 16,3% djece²³. Pristup predškolskoj djeci iz socijalno ugroženih porodica je i dalje otežan zbog visoke cijene ove usluge i manje od 2% djece nezaposlenih roditelja boravi u obdaništima²⁴.

Proces prelaska na *devetogodišnje osnovno obrazovanje* još uvijek nije dosljedno proveden u svim kantonima, što je moguće zaključiti iz primjera Zapadnohercegovačkog kantona, u kojem se, već drugu školsku godinu zaredom, provodi skraćeni program za učenike_ce prvog razreda devetogodišnje osnovne škole koji traje samo jedno polugodište.

Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona nije pristupila implementaciji odluke Ustavnog suda FBiH iz 2012. godine o usaglašavanju kantonalnog Zakona o osnovnom obrazovanju i odgoju sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi, u vezi preuzimanja *obaveze finansiranja prevoza učenika_ca* do škole od strane kantonalnih vlasti²⁵. Zbog ukidanja besplatnog prevoza do škole u ovom kantonu, 180 učenika_ca osnovnoškolskog uzrasta, iz prigradskih naselja Mostara, u školskoj 2013/2014. godini je bilo prisiljeno privremeno prekinuti pohađanje nastave²⁶.

U BiH još uvijek nisu ukinute *dvije škole pod jednim krovom*, te je apsolutno jasno da se ne radi na razvijanju multietničkog obrazovanja u školama, niti na uspostavi jedinstvenog plana i programa rada škola na cjelokupnoj teritoriji BiH. Od 02. septembra 2013. godine, 96 učenika_ca bošnjačke nacionalnosti iz Konjević Polja u RS ne pohađa nastavu zbog nedozvoljavanja vlasti RS da istu pohađaju po programu nacionalne grupe predmeta, te neriješenog pitanja nacionalnog sastava školskog odbora. Nakon petomjesečnog protesta i boravka u šatorskom naselju u Sarajevu, djeca iz Konjević Polja se u improvizovanim učionicama u mjestu Nova Kasaba (nedaleko od Konjević Polja), uz podršku 15 nastavnika_ca iz Sarajeva, pripremaju za vanredno polaganje razreda u Federaciji BiH. Osnovni sud u Srebrenici je početkom juna mjeseca donio privremenu odluku, kojom je naredio Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Kravici da u roku od tri dana bošnjačkoj djeci iz Konjević Polja omogući izučavanje nacionalne grupe predmeta, što se još nije desilo. 137 bošnjačke djece iz Vrbanjaca je izgubilo školsku godinu zbog onemogućavanja izučavanja nacionalne grupe predmeta po bosanskom planu i programu.

Visok je i stepen politizacije u oblasti obrazovanja, naročito kada se radi o izboru direktora_ica i članova_ica školskih odbora u obrazovnim institucijama, u pojedinim kantonima ponovo se pokreću inicijative za izmjene zakona o obrazovanju kojim bi se ukinuo neposredan izbor direktora_ica škola od strane roditelja.

Revidirani *akcioni plan o obrazovnim potrebama Romske djece* se u najvećem dijelu ne implementira, niti su u školskoj 2013/14. godini obezbijeđeni besplatni udžbenici, zbog čega je prisutan trend napuštanja osnovnog obrazovanja od strane romske djece. Sve veći broj romskih porodica odlazi u treće zemlje tražeći azil, zbog čega je samo u jednoj osnovnoj školi u Živinicama 1/3 romske djece ostala neocijenjena²⁷.

Prosjaćenje djece u BiH je u stalnom porastu. Posljednje istraživanje UNICEF-a je pokazalo da u BiH preko 2000 djece svakodnevno prosjači po gradovima BiH²⁸. Dodatni problem predstavlja loše zakonsko rješenje u trenutno važećem zakonodavstvu u FBiH, koji ovu kategoriju djece

22 Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, "Informacija o upisu učenika u osnovne i srednje škole u FBiH u školskoj 2013/2014. godini, <http://www.fmon.gov.ba/images/Informacij.pdf>

23 Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Informacija o uključenosti djece predškolskog uzrasta u odgojno-obrazovni proces u godini pred polazak u školu u FBiH, maj 2013.

24 Podatak sa područja Federacije BiH; Izvještaj Federalnog zavoda za statistiku, 2013.

25 Ustavni sud FBiH, Rješenje o neizvršenju br. U-2/12 od 17.04.2013. godine, http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/open_page_nw.php?l=bs&pid=241

26 <http://www.otvoreno.ba/regije/mostar/48575-mostarske-se-skole-zatvaraju-roditelji-blokiraju-prometnice>

27 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH: Godišnji izvještaj o pojavama diskriminacije u BiH za 2013. godinu, dostupan na http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2014042313191351bos.pdf

28 UNICEF: Ispitivanje dječijeg prosjačenja i drugih uličnih poslova i procjena veličine populacije u BiH, istraživanje sprovedeno u četiti grada: Tuzla, Sarajevo, Banja Luka i Mostar, 2013/2014.

tretira kao djecu sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, zbog čega nema njihove adekvatne institucionalne podrške. Preporuka Institucije ombudsmena za ljudska prava u vezi osnivanja Dnevnih centara za djecu zatečenu u prosjačenju, ne primjenjuje se od strane ni jedne lokalne zajednice, a nema ni finansijske ni materijalne podrške postojećim programima koje vode NVO-i. Povećan je broj prisilnih brakova djece koji se od strane pravosudnih institucija ne tretiraju kao oblici trgovine ljudima.

BiH nije uskladila zakonodavstvo sa ratifikovanom *Konvencijom VE o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe (Lanzarote konvencija)*, nema jedinstvene SOS telefonske linije za prijavu nasilja nad djecom, prostorije tužilaštava i sudnica nisu prilagođene za rad sa djecom žrtvama, odnosno svjedocima nasilja. Ne postoje specijalizirane ustanove za zbrinjavanje i rehabilitaciju djece žrtava fizičkog ili seksualnog nasilja, odnosno eksploatacije²⁹. Zabrana fizičkog kažnjavanja djece nije u potpunosti inkorporirana u sva relevantna zakonodavstva u BiH³⁰.

Nema *bezuslovnog pristupa zdravstvenom osiguranju djece* na cijeloj teritoriji BiH, Zakon o zdravstvenom osiguranju u FBiH se ne primjenjuje, a u pet kantona³¹ djeca se uslovljavaju plaćanjem participacije/godišnje premije. Preporuka Institucije ombudsmena za ljudska prava za ukidanje plaćanja godišnjih zdravstvenih markica za djecu se ignoriše od strane pet kantona³². Zdravstveno osiguranje djece starije od 15 godina koji ne nastavljaju obrazovanje se uslovljava prijavljivanjem na, u određenom roku, službe za zapošljavanje u FBIH.

3.7 Osobe sa niskim primanjima i socijalno ugrožene osobe

Pravni okvir

Nema značajnijih zakonskih pomaka koji se odnose na smanjenje ili ublažavanje položaja siromašnih i socijalno ugroženih. Izostala je najavljivana i dugoočekivana reforma sistema socijalne zaštite. BiH, odnosno njeni entiteti i dalje nemaju politiku socijalne zaštite (sigurnosti), a dugo pripremani *set zakona koji bi regulirali pitanja socijalne zaštite, zaštite porodice sa djecom, uključujući i porodične naknade, te zakona koji bi regulirali položaj osoba sa invaliditetom te civilnih žrtava rata, nisu došli na dnevni red Parlamenata FBiH*, iako su najavljeni planom rada Vlade i Parlamenta (osim prednacrta Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške osobama sa invaliditetom, a koji je naišao na otpore od strane Parlamenta ali i organizacija civilnog društva). Istovremeno, Ministarstvo rada i socijalne politike FBIH radilo je na javnoj kampanji promovirajući potrebu socijalne reforme, te je izradilo nacrt Javne politike o razvoju hraniteljstva koji kreće u postupak javnih konsultacija u junu 2014. godine.

Trenutno stanje³³

UNDP u Izvještaju o napretku u postizanju milenijskih razvojnih ciljeva iz 2013. godine, ukazuje da je svako šesto domaćinstvo u zemlji siromašno, stopa nezaposlenosti raste, dok između opšte populacije i ugroženih grupa i dalje vlada nejednakost. Bosna i Hercegovina je i

29 "Zdravo da ste" Banja Luka, Rezultati istraživanja o seksualnom zlostavljanju i iskorištavanju djece u Bosni i Hercegovini, 2013. godina, <http://www.zdravodaste.org/latn/?page=42&kat=4&vijest=384>

30 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH: „Univerzalni periodični pregled stanja ljudskih prava u BiH“, mart 2014.

31 Hercegovačko-neretvanski kanton, Tuzlanski kanton, Srednjobosanski kanton, Zapadnohercegovački i Unsko-sanski kanton.

32 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH: Specijalni izvještaj o zdravstvenoj zaštiti djece u BiH, decembar 2013, dostupno na: <http://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=28&tip=4&lang=BS>

33 Prema: Idžaković/Čatović/Vukmanić: Smjernice za razvoj zakonodavstva i politika jednakih mogućnosti sa fokusom na socijalna i zdravstvena prava (nacrt dokumenta), Prava za sve i Inicijativa i civilna akcija (ICVA), juni 2014.

PRERORUKE

Donošenje entitetskih politika u oblasti socijalne zaštite i sigurnosti, uključujući reformu sistema socijalne zaštite u oba entiteta bazirane na potrebi korisnika_ca za socijalnom zaštitom, umjesto postojećeg principa baziranog na statusu korisnika_ce;

Ukidanje svih oblika diskriminacije u entitetskim propisima iz ove oblasti. Izrada jedinstvenog registra korisnika_ca naknada iz socijalne zaštite, kako bi se izbjegle praznine i/ili preklapanja kod ostvarivanja prava;

Provođenje mjera sanacije područja pogođenim poplavama, naročito one koje se odnose na sanaciju stambenih objekata, infrastrukturu i programe pomoći u zadržavanju radnih mjesta u preduzećima pogođenim efektima poplavama.

dalje najsiromašnija zemlja u Evropi sa BDP-om po glavi stanovnika_ice koji iznosi 28% prosjeka u 27 zemalja Evropske unije³⁴. Zabrinjava visoki stepen nezaposlenosti te značajan jaz između zaposlenih i lica koja rade na neformalnom ili „sivom“ tržištu³⁵. Nezaposlenost je najvećim dijelom dugoročna³⁶, više strukturalna nego sporadična, što ukazuje da su mnogi_e, ako ne i većina nezaposlenih, u stvarnosti već izvan tržišta rada³⁷.

Učešće žena u nezaposlenoj radnoj snazi je i dalje iznimno visoko, dok je alarmantan podatak o udjelu žena u kategoriji pomažućih članova_ica porodice od gotovo 70%. Žene provode više vremena obavljajući kućne poslove i brinući za druge članove_ice svoje porodice, približno 4,5 sati dnevno, u poređenju sa 2,3 sata dnevno za muškarce³⁸. Djeca koja žive u domaćinstvima čije su nositeljice žene su puno više izložena riziku od siromaštva i obespravljivanja, nego djeca u domaćinstvima čiji su nositelji muškarci³⁹. Ovdje treba ukazati i na siromaštvo i isključenost marginaliziranih grupa, kao što su Romi_kinje i osobe sa invaliditetom (Pogledati i 3.8 *Osobe sa invaliditetom* i 3.12 *Etničke manjine i Romi_kinje*).

Efekti postojećih socijalnih transfera na siromaštvo su neznatni. Naime, s potrošnjom od oko 4% BDP na socijalne transfere (civilne i vojne, isključujući beneficije po osnovu socijalnog osiguranja), BiH uspijeva da smanji svega 1,9% poena stope siromaštva. Razlog tome je neadekvatno usmjeravanje socijalnih transfera koji se većim dijelom prelivaju prema nesiromašnim. Radi poređenja, na nivou EU-a, u prosjeku socijalni transferi smanjuju rizik od siromaštva za 38%. Nadalje treba ukazati i na nedopustivo ponašanje različitih nivoa vlasti koji problem nedostatka budžetskih sredstava rješavaju smanjivanjem ili ukidanjem socijalnih naknada korisnicima_kama. (pogledati 3.5. *Prava žena i rodna ravnopravnost*).

Na ovakvu sliku treba dodati i *efekte katastrofalne poplave koja je pogodila Bosnu i Hercegovinu u maju 2014. godine*. Iako nema konačnih podataka, Odjeljenje za humanitarnu pomoć i civilnu zaštitu Evropske komisije (ECHO) u nedavnom izvještaju ističe da su obilne kiše uzrokovale preko 3,000 klizišta koje su uzrokovale štete domaćinstvima, poljoprivredi i gospodarstvu. Hiljade ljudi je ponovno suočeno sa katastrofalnim štetama na svojim domaćinstvima, svakodnevno gube posao, te u nekim područjima još uvijek nedostaje pristup osnovnoj infrastrukturi. U poplavama je u različitim razmjerama pogođeno 60 gradova i naselja, odnosno teritorij od 10,000 do 13,000 km²⁴⁰. Međunarodne organizacije procjenjuju da je iznos potreban za sanaciju šteta otprilike četiri milijarde KM. Upozorava se na pad BDP-a. Od prethodnog rasta od 2,2% koji prognozira MMF, procjenjuje se doći će do pada na -1,1% do kraja godine.

Zbog niza faktora kao što su katastrofalne poplave, ekonomska kriza, visok postotak nezaposlenosti, naročito dugotrajne nezaposlenosti, te nejednakosti, možemo očekivati da će stopa siromaštva i isključenosti nastaviti rasti.

34 Izraženo u snazi kupovne moći. Pogledati EUROSTAT Press Release od 19.6.2013.

35 Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, 2013. godine je stopa nezaposlenosti (prema MOR anketnoj metodologiji) dosegla 27,5% (26,5% za muškarce i 29% za žene). Postotak registriranih nezaposlenih istovremeno je dosegao 44,5% u decembru 2013. godine.

36 Polovina od svih nezaposlenih je bez zaposlenja već zadnjih pet godina, a četvrtina njih već deset godina.

37 Ministarstvo finansija i trezora BiH/Ured rezidentnog koordinatora UN-a u BiH: Napredak u realizaciji milenijumskih razvojnih ciljeva u Bosni i Hercegovini, 2013, dostupno na: http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/mdg/-napredak-u-realizaciji-milenijumskih-razvojnih-ciljeva-u-bih-20/

38 OECD na temelju podataka nacionalnog istraživanja o korištenju vremena 07/03/2014, <http://www.oecd.org/gender/data/balancingpaidworkunpaidworkandleisure.htm>

39 Ministarstvo finansija i trezora BiH/Ured rezidentnog koordinatora UN-a u BiH: Napredak u realizaciji milenijumskih razvojnih ciljeva u Bosni i Hercegovini, 2013, dostupno na: http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/mdg/-napredak-u-realizaciji-milenijumskih-razvojnih-ciljeva-u-bih-20/, str. 35

40 Više na: <http://europa.ba/Download.aspx?id=1446&lang=BS>

3.8 Osobe sa invaliditetom

PRERORUKE

Usklađivanje postojećeg zakonodavstva sa odredbama Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, naročito ukidanjem zakonom uspostavljene diskriminacije osoba sa invaliditetom, s obzirom na način nastanka invaliditeta;

Politička i finansijska podrška države u procesu provođenja Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom i Lokalnih akcionih planova u oblasti invaliditeta (LAPI);

Uključenost organizacija osoba sa invaliditetom (OSI) i organizacija koje ih predstavljaju u procesu definiranja, izrade i primjene programa podrške OSI-ju na svim nivoima.

Pravni okvir

Iako je, u okviru reforme socijalne politike u Federaciji BiH, pokrenuta procedura izmjena i dopuna te donošenja novog zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite, nije postignut značajniji pomak (pogledati poglavlje 3.7 *Osobe sa niskim primanjima i socijalno ugrožene osobe*). Najveću prepreku ovom procesu i dalje predstavlja preuzimanje obaveze finansiranja provedbe zakona između kantonalnih i federalnih nivoa vlasti te nedostaci prostora u budžetima. Pripremljen je prednacrt Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške osobama sa invaliditetom u FBiH, ali je nakon obavljenih javnih rasprava i negativnih komentara od strane organizacija osoba sa invaliditetom, vraćen u proceduru dorade.

Trenutno stanje

Osobe sa invaliditetom su i dalje višestruko diskriminirane, a naročito na osnovu uzroka nastanka invaliditeta. Uslovi za ostvarivanje kao i prava ratnih vojnih invalida i civilnih žrtava rata su značajno povoljniji u odnosu na invalide rada i osobe s invaliditetom neratnog porijekla. Ne postoji sistemski riješeno pitanje osposobljavanja potrebno za nastavak samostalnog života osoba koje su invaliditet zadobile kasnije u toku života, npr. za kretanje uz pomoć bijelog štapa za slijepe osobe. Ove osobe se same ili uz pomoć članova_ica udruženja snalaze pri adaptaciji na novi način života⁴¹.

Sistem podrške za osobe sa intelektualnim poteškoćama i dalje nije usklađen sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom jer nisu stvoreni uslovi i sistemski podrška ovim osobama, naročito kod donošenja informirane odluke o svim pitanjima i pravima koja ih se tiču. Neadekvatnosti sistema uzrokuju to da brigu oko osobe sa invaliditetom preuzima član_ica porodice, koji_e zbog toga često mora napustiti posao ili posao ne traži aktivno. Zbog malih i neadekvatnih socijalnih naknada porodični budžet nije dovoljan za istovremeno zadovoljavanje potreba porodice i osobe sa invaliditetom. *Invalidnost nekog od članova_ica često uzrokuje siromaštvo čitave porodice*⁴².

U oba entiteta usvojeni su zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Uprkos određenim pozitivnim efektima u zapošljavanju, osobe sa invaliditetom su i dalje *diskriminirane u ostvarivanju prava na rad*. U FBiH od približno 200.000 osoba sa invaliditetom samo njih 8.000 traži posao. Štaviše, od broj od 8.000 na birou neki su na evidencijama samo zbog zdravstvenog osiguranja, tako da je upitan broj osoba sa invaliditetom koji aktivno traže posao. Istovremeno, u RS od procijenjenog broja od 70.000 osoba sa invaliditetom, njih 2.450 je na evidenciji biroa. Još uvijek ne postoji evidencija i statistička obrada podataka o osobama sa invaliditetom, odnosno konsolidovane i jedinstvene informacije o korisnicima_ama naknada ili poslodavcima_teljkama koji_e ih zapošljavaju, tako da su moguće i praznine, ali i preklapanja, odnosno dupliranja korisnika_ca⁴³.

Treba ocijeniti pozitivnim doprinos Ministarstva rada i socijalne politike FBiH u provedbi entitetske Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom kroz nastavak kreiranja mehanizama njegove provedbe u pet kantona koji nisu bili obuhvaćeni ovim procesom u

41 Prema: Idžaković/Čatović/Vukmanić: Smjernice za razvoj zakonodavstva i politika jednakih mogućnosti sa fokusom na socijalna i zdravstvena prava (nacrt dokumenta), Prava za sve i Inicijativa i civilna akcija (ICVA), juni 2014. godine, a na osnovu Idžaković/Čatović/Vukmanić: Izvještaj nevladinih organizacija o primjeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini, Prava za sve i ICVA i grupa nevladinih organizacija (juli 2013.), dostupan na: <http://rightsforall.ba/wp-content/uploads/2014/06/NGO-Report-on-Implementation-of-The-Convention-on-the-Rights-of-Persons-with-Disabilities-in-BiH.pdf>

42 Ibid.

43 Na osnovu informacija koje nam je ustupila organizacija Fond za socijalno uključivanje BiH.

2012. godini⁴⁴. Pokrenut je proces evaluacije primjene usvojene Strategije u kojem je učestvovalo 79 nadležnih federalnih i kantonalnih institucija, dostavljajući podatke o stepenu primjene Strategije koji se nalaze u njihovoj nadležnosti. Vlada FBiH je usvojila *Uredbu o osnivanju Ureda Vlade FBiH za pitanja invaliditeta* kao mehanizam institucionalne podrške provedbi Strategije. Istovremeno, i dalje su se predlagala zakonska rješenja kojima se nastavlja diskriminacija osoba sa invaliditetom prema uzroku nastanka invalidnosti. Nadležne institucije vlasti nisu spremne da usvoje i izdvoje sredstva za primjenu Lokalnih akcionih planova u oblasti invaliditeta na nivou kantona/opština. Treba ocijeniti negativnim i stepen uključenost organizacija osoba sa invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju u procesu izrade, usvajanja i primjene dokumenata u oblasti invalidnosti.

3.9 Suzbijanje diskriminacije

PRERORUKE

Usklađivanje Zakona o zabrani diskriminacije sa evropskim pravnim naslijeđem, uz obavezno učešće organizacija civilnog društva koje rade na suzbijanju diskriminacije i sa marginaliziranim grupama;

Uspostaviti praksu redovnog izvještavanja o pojavnim oblicima diskriminacije sa prijedlogom mjera za uklanjanje i sprečavanje trendova diskriminacije;

Razvijanje sveobuhvatne politike sprečavanja i borbe protiv diskriminacije¹ u saradnji sa organizacijama civilnog društva.

¹ Sveobuhvatna politika sprečavanja i borbe protiv diskriminacije treba obuhvatiti, ali se neće organizirati na diskriminaciju u obrazovanju, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, ali će adresirati i posebne oblike diskriminacije kao što je uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, mobing i segregacija. Sveobuhvatna politika također mora predvidjeti mjere u svakoj od oblasti za marginalizovane grupe, uključujući, ali se ne ograničavajući, na LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, manjine - naročito Rome/Romkinje, osobe treće životne dobi, povratnike_ice, itd.

Pravni okvir

Na pritisak međunarodne zajednice i s ciljem vizne liberalizacije, BiH je 2009. godine dobila Zakon o zabrani diskriminacije. Veliki broj obaveza koje proizlaze iz zakona i koje su se trebale desiti svega nekoliko mjeseci nakon usvajanja zakona nikad nisu ispunjene. U proteklom periodu nije bilo zakonskih novina u oblasti borbe protiv diskriminacije. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je započelo pripreme za izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije te je najavljena izrada politike sprečavanja diskriminacije u nekim oblastima (obrazovanje i mobing). Organizacije civilnog društva nisu pozvane da učestvuju u ovom procesu, nego je na osnovu insistiranja grupe organizacija (maj 2014. godine) dato obećanje direktnog uključivanja u proces izmjena Zakona. Istovremeno, neophodno je da se zakon uskladi sa pravnim naslijeđem Evropske unije, kao što je BiH pozvana da uradi u okviru Strukturiranog dijaloga o pravosuđu u maju 2014. godine (vidi poglavlje 2.1 *Pravosuđe*).

Trenutno stanje

Bosna i Hercegovina ima veliki broj slučajeva diskriminacije i pored postojanja Zakona o zabrani diskriminacije i politika u pojedinim oblastima koje bi trebale djelovati ka sistemskom uklanjanju diskriminacije. Diskriminacija se bilježi naročito u obrazovanju (dvije škole pod jednim krovom), zapošljavanju (po osnovu političke pripadnosti, statusa povratnika_ice) i radu (mobing i seksualno uznemiravanje), socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti (osobe sa invaliditetom, Romi_kinje). Pojedine kategorije građana_k su izloženi_e i višestrukoj diskriminaciji u različitim oblastima, kao što su osobe sa invaliditetom, Romi_kinje, LGBT osobe, povratnici_e, pripadnici_e konstitutivnih naroda kada su u manjini na određenoj teritoriji, itd.

Bilježi se cijeli niz problema u primjeni zakona (vidi 1.4 *Institucija ombudsmena/ ombudsmana za ljudska prava u BiH*), kao što su kratki rokovi za pokretanje postupka zaštite od diskriminacije, neefikasna zaštita od odmazde u slučaju prijave diskriminacije ili svjedočenja u slučaju diskriminacije.

Zakon o zabrani diskriminacije ne navodi neka svojstva kao *osnove za zabranu diskriminacije* kao što su, npr. dob (starost) i invaliditet dok postojeće osnove kao što je, npr. spolno izražavanje ili orijentacija nisu definirani i ne odražavaju pravu namjeru zakonodavca da zabrani diskriminaciju LGBT osoba.

Na nivou prakse, institucije, naročito institucije u kojima građani_ke svakodnevno traže svoja prava, nemaju institucionalne politike, niti *pravilnike o postupanju u slučajevima*

⁴⁴ Sarajevski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Hercegovačkoneretvanski kanton i Bosansko-podrinjski kanton.

diskriminacije. Institucije, ali ni sudovi, nemaju obavezno i redovno *obrazovanje o Zakonu o zabrani diskriminacije*. Stoga se u sudskim procesima pojavljuje problem primjene jednog, za Bosnu i Hercegovinu, novog pravnog instituta kao što je prenošenje tereta dokazivanja. Postoje problemi u sudskoj praksi zbog nepoznavanja i neprimjenjivanja testa diskriminacije, kako ga je kroz praksu uspostavio Evropski sud za ljudska prava. Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH, kao centralna institucija za zaštitu od diskriminacije, navodi *manjak ljudskih i finansijskih resursa* za provođenje Zakona o zabrani diskriminacije kao ozbiljnu prepreku u primjeni ovog propisa. Postoje ozbiljni problemi u jednakom pristupu besplatnoj pravnoj pomoći za žrtve diskriminacije. Zakonom o zabrani diskriminacije predviđena obaveza usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa njegovim odredbama odvija se samo sporadično, a ne planski i sistematično.

Građani_ke ne znaju za Zakon o zabrani diskriminacije i mehanizme zaštite. Nema velikih javnih kampanja o postojanju zakona i mehanizmima zaštite. Do sada su kampanje provodile samo organizacije civilnog društva, koje su dodatno uspostavile nezavisni mehanizam prikupljanja i dokumentovanja slučajeva diskriminacije, praćenja diskriminacije te izvještavanje o diskriminaciji. Organizacije civilnog društva pružaju pomoć i podršku građanima_kama, pružajući besplatnu pravnu pomoć i informacije, naročito u slučajevima strateških kolektivnih tužbi, npr. u slučaju „dvije škole pod jednim krovom.“

Treba ukazati na *višestruku diskriminaciju* pojedinih kategorija stanovništva kao što su Romkinje, žene sa invaliditetom, žene sa sela. Naročito problematično područje je pristup zdravlju. Tako, npr. nema dovoljno stolova za ginekološki pregled žena sa invaliditetom, zdravstveni radnici_e nisu obučeni za rad sa ženama sa invaliditetom, Romkinje imaju poteškoća u pristupu zdravstvenoj zaštiti u periodu trudnoće i do godinu dana starosti djeteta, iako propisi svim ženama osiguravaju besplatnu zdravstvenu zaštitu, bez obzira na status osiguranosti, žene sa sela nemaju jednak pristup ginekološkoj zaštiti i drugoj specijalističkoj zaštiti u odnosu na druge žene.

Iako zakon garantuje de-jure zabranu diskriminacije, pojedine grupe, kao što su Romi_kinje i LGBT osobe, ga ne koriste zbog nedostupnosti pravnog sistema i homofobije u institucijama. BiH institucije nisu imale nikakve pokušaje da ovo pitanje tematizuju, npr. kroz usvajanje jedne politike o suzbijanju diskriminacije, koja bi definirala konkretne prokativne mjere koje bi provodile institucije na svim nivoima. Ovakve strategije su uobičajena praksa u velikom broju država, između ostalog i u susjednim državama (Srbija, Hrvatska, Crna Gora).

3.10 Lezbejke, gej, biseksualne i trans* osobe

Određene institucije, poput MUP-a Kantona Sarajevo, pokazale su spremnost i volju za rad na pravima LGBT osoba. S druge strane, centralna tijela, kao što je to Institucija ombudsmena/ ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, ignoriraju pozive i potrebu za intenzivnijom saradnjom, te su tako odbile poziv za zajedničku izradu Specijalnog izvještaja o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH. LGBT prava su politički irelevantna i društveno marginalizirana tema. Sloboda okupljanja nije zagantovana, što je potvrđeno napadom na učesnike_ce LGBT filmskog festivala Merlinka te prostorije Banjalučkog udruženja kvir aktivista. Ovo banjalučko udruženje je suočeno s preprekama u ostvarivanju prava na slobodu okupljanja.

PRERORUKE

Izmijeniti Zakon o zabrani diskriminacije BiH kako bi pojmovi rodni identitet i seksualna orijentacija bili jasno definirani (za razliku od postojećeg: seksualno izražavanje i/ili orijentacija);

Usvojiti antidiskriminacione politike koje bi odredile konkretne i realne mjere za prelazak iz de-jure zabrane diskriminacije na de facto društvenu toleranciju i jednakost kao osnov, uključujući i seksualnu orijentaciju i rodni identitet;

Zagarantovati zaštitu slobode izražavanja i mirnog okupljanja LGBT osoba.

Društvena i politička zbivanja

O LGBT pitanjima se izvještava u elektronskim, štampanim i online medijima. I dok se medijsko izvještavanje o ovim temama drastično povećalo i poboljšalo, kako kvantitativno (60%)⁴⁵, tako i kvalitativno, ispoljavanje homofobije kroz govor mržnje (tj. prijetnjama smrću i prijetnjama nasiljem) i senzacionalističko izvještavanje još uvijek su prisutni, pogotovo u online medijima. Vijest⁴⁶ iz marta ove godine o *poljupcu dva pilota* Oružanih snaga BiH, izazvala je stroge verbalne osude, a Oružane snage su najavile da će o ovom slučaju biti pokrenuta istraga. *Politički lideri* i dalje koriste diskriminatorsko ili uvredljivo izražavanje. Samir Kaplan, ministar kulture i sporta Federacije BiH, izjavio je u avgustu 2013. godine za jedan magazin da su parade ponosa «opresija većine od strane manjine». Sličan jezik koriste ministri_ce, parlamentarci_ke i predstavnici_e političke partija na svim nivoima vlasti.

O problemima homoseksualnih i trans* osoba rijetko se govori u knjigama te se one i dalje percipiraju kao društvena devijacija, stvarajući tako društveno rizične grupe⁴⁷. *Istraživanje javnog mnijenja*⁴⁸ sprovedeno krajem 2013. godine, pokazalo je da 56,5% ispitanika_ca još uvijek smatra da se «homoseksualnost treba liječiti», te je time pokazan nedostatak znanja i uvriježenih stereotipa o homoseksualnosti. Istraživački projekat LGBT zajednice⁴⁹ koji je 2013. godine sproveden na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, pokazao je da se samo svaka sedma osoba *outovala* roditeljima i porodici, potvrđujući tako nizak nivo društvene i porodične podrške LGBT osobama.

LGBT aktivizam postaje sve vidljiviji, ali nailazi i na prepreke. Registracija Banjalučkog udruženja kvir aktivista traje već duže od osam mjeseci, jer je Ministarstvo pravde BiH opstruiralo ovaj proces, produžujući trajanje registracije u nedogled. Ovo stvara ozbiljnu zabrinutost da sloboda udruživanja nije zagarantovana.

Zabrana diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije u BiH iz 2009. godine pokriva zabranu diskriminacije na osnovu «spolnog izražavanja i/ili orijentacije». Pojmovi (osnovi po kojima je zabranjena diskriminacija) nisu definirani i prepušteni su tumačenju advokata_tkinja, tužilaca_teljki i sudaca_tkinja (vidi poglavlje 3.9 *Suzbijanje diskriminacije*). Rodni identitet (koji je od presudnog značaja za trans osobe) nije obuhvaćen ovim zakonom, ali se može podvesti pod «seksualno izražavanje», ukoliko advokati_tkinje, tužioc_i_teljke i suci_tkinje tumače zakon u širem smislu. Mnogi zakoni na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou ne obuhvataju pojmove spol/rod, seksualna orijentacija i rodni identitet. BiH do sada nije raspravljala niti usvojila bilo kakvu politiku zabrane diskriminiranja LGBT osoba koja bi definirala konkretne mjere, kako za borbu protiv diskriminacije, tako i za suzbijanje predrasuda i podsticanje tolerancije i ravnopravnosti na državnom, entitetskom, kantonalnom ili lokalnom nivou.

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH se bavi žalbama. Odluke Institucije nisu obavezujuće. Vrlo mali broj registriranih slučajeva diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije - 4 u 2013. godini - postavlja pitanja koja se tiču nivoa povjerenja prema ovom mehanizmu zaštite ljudskih prava. Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH nije provela nikakve samostalne i proaktivne aktivnosti ili radnje vezane za LGBT prava.

45 Vidi medijske analize Sarajevskog otvorenog centra: <http://soc.ba/programi/lgbt/lgbt-i-mediji/>

46 <http://soc.ba/reagovanje-poljubac-nije-skandal/>

47 Izvještaj Sarajevskog otvorenog centra o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH, 2013: <http://soc.ba/en/izvjestaj-o-homofobiji-bifobiji-i-transfobiji-u-skolama-u-bih-2/>

48 Istraživanje javnog mnijenja, 2013: http://soc.ba/565-bih-gradana_ki-jos-uvijek-smatra-da-homoseksualnost-treba-lijeciti/

49 Analiza rezultata izvještaja o potrebama LGBT zajednice u BiH: <http://soc.ba/numbers-of-life/>

Institucija je u septembru 2013. godine pozvana da da svoj doprinos pri pisanju *Specijalnog izvještaja o stanju ljudskih prava LGBT osoba* od strane 22 organizacije civilnog društva, kako bi se analizirali postojeći pravni i politički okviri (vidi poglavlje 1.4 *Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH*). Nakon gotovo 10 mjeseci pregovora, razgovora i sastanaka, Institucija je odbila da sudjeluje u izradi Izvještaja.

Do sada još nije bilo nikakvog razvoja događaja koji bi doveli do ostvarivanja *prava na registrirano partnerstvo za istospolne parove* u bilo kojoj federalnoj jedinici u BiH.

Medicinska pomoć za transeksualne osobe ne postoji. Operacije se moraju vršiti u inostranstvu, dok zvanični sistem zdravstvenog osiguranja i socijalne pomoći ne pokriva sve troškove. Ipak, transrodne osobe su u mogućnosti da legalno promijene svoje ime, JMBG i dokumente nakon promjene spola. Samo *Zakon o matičnim knjigama Brčko distrikta* ne predviđa «promjenu spola» kao osnov za pravnu izmjenu ličnih podataka. Organizacije civilnog društva su 2013. godine pozvale Vladu Brčko distrikta da izmijeni zakon, što je ona odbila da učini.

Zločin iz mržnje i govor mržnje

Koalicija za borbu protiv govora mržnje i zločina iz mržnje⁵⁰ od decembra 2012. godine zagovara za potrebu unošenja odredbe o zabrani zločina iz mržnje u Krivični zakon FBiH (vidi poglavlje 3.13 *Zločin iz mržnje i govor mržnje*). Istraživački projekat LGBT zajednice⁵¹ koji je proveden na cijelom teritoriju BiH, pokazao je da je svaka treća LGBT osoba doživjela nasilje, ali je tek svaki sedmi slučaj nasilja prijavljen policiji. To je jasan znak nepovjerenja prema policijskim institucijama. Od septembra 2013. godine, Sarajevski otvoreni centar je zabilježio 8 slučajeva zločina iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta, što predstavlja znatan porast u odnosu na isto razdoblje prošle godine.

Sloboda okupljanja

Učesnici *e filmskog festivala Merlinka u Sarajevu*, napadnuti su 01. februara 2014. godine od strane grupe huligana. Iako je ovaj događaj najavljen policiji 16 dana prije početka održavanja, policija je kasnila 50 minuta s dolaskom na mjesto održavanja festivala. Tokom ovog napada, povrijeđeno je dvoje predavača *ica festivala*, a 25 ostalih učesnika *ca* je pretrpilo strah i bilo traumatizirano. Iako su važnije institucije za zaštitu ljudskih prava, kao i ministarstva, pozvani da osude napad, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH je bilo jedino službeno tijelo koje je to i učinilo. Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH je trebalo 14 dana da da izjavu.

Uzimajući u obzir nasilne napade na jednom drugom LGBT festivalu, onom iz 2008. godine - *Queer Sarajevo Festivalu* (vidi i 1.3 *Ustavni sudovi*) - gdje je 8 sudionika *ca* ozlijeđeno, a počinitelji *ke* nikada nisu procesuirani, a modus operandi je doveo do istih rezultata kao i na filmskom festivalu Merlinka, stvara se zabrinutost o sposobnosti BiH da garantuje i štiti slobodu okupljanja LGBT osoba.

3.11 Povratnici_e i pravo na imovinu

U pogledu prava izbjeglica, povratnika *ca* i interno raseljenih lica, razvoj događaja oko *Zakona o prebivalištu i boravištu državljana BiH* jasan su pokazatelj da se povreda prava povratnika *ca* u Republici Srpskoj i dalje nastavlja. Ovaj zakon je usvojen i stupio je na snagu 2001. godine, uz manje izmjene u 2008. godini. Zakon se bavi pitanjem prijave boravišta, ali pokriva i prava povratnika *ca* i interno raseljenih lica u vezi sa prijavom na njihova prijeratna

50 <http://soc.ba/parlament-fbih-usvojio-prijedlog-definicije-predlozen-od-strane-koalicije-za-borbu-protiv-govora-mrznje-i-zlocina-iz-mrznje/>

51 Analiza rezultata izvještaja o potrebama LGBT zajednice u BiH: <http://soc.ba/numbers-of-life/>

PRERORUKE

Potrebno je poduzeti djelotvorne mjere za zaštitu povratnika_ca, izbjeglica i interno raseljenih lica kako bi mogli_e izvršiti prijavu mjesta boravka na svoja prijeratna prebivališta;

Potrebno je zaustaviti donošenje propisa i odluka koje nisu u skladu s državnim zakonskim okvirom, a koji se bave pitanjem prijave boravišta/prebivališta, te spriječiti entitete u nametanju odluka koje zadiru u nadležnosti države;

Imajući u vidu da predloženi amandmani na Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH nisu usvojeni, potrebno je raditi na prijedlogu novih izmjena kojima bi se olakšale procedure pri registriranju povratnika_ca.

mjesta boravka. Zakon predviđa poseban tretman za ove grupe, što podrazumijeva brže postupke te postupke za koju je potrebno manje dokumentacije za prijavu, a što je u skladu s Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Tokom 2012. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske pokrenulo je istragu na terenu vezanu za prijave boravišta, poništivši više od 400 prijava prebivališta prijeratnih stanovnika_ca Srebrenice, Bratunca, Vukosavlje, Foče, Višegrada i drugih mjesta, kojom su bili pogođeni_e uglavnom bošnjački povratnici_e ili interno raseljena lica koja su izgubila svoj status IRL-a zbog specifičnih procedura te su se morala prijaviti na prijeratno mjesto prebivališta, uprkos tome što su ta mjesta neuslovna za život (uglavnom jer njihove kuće nisu obnovljene). Činjenica da su prijave mjesta boravka raseljenih osoba i povratnika_ca uticale na rezultate lokalnih izbora 2012. godine, dajući više predstavnika_ca bošnjačkog naroda u lokalnim skupštinama, izazvala je reakciju političkih partija, vladajućih institucija i javnih servisa u Republici Srpskoj, koja je pokrenula kampanju o provjeri "lažnih prijava prebivališta" i pozvala da se uvedu strožija pravila koja bi se primjenjivala na ove specifične skupine.

U međuvremenu, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS (MUP RS) započelo je sa provođenjem provjere prijava mjesta prebivališta povratnika_ca. Ovi pretresi rezultirali su brojnim prijavama podnesenim od strane policije RS protiv građana_ki kod kojih istinitost i tačnost podataka pri prijavi mjesta prebivališta nije bila potvrđena, i to uglavnom protiv povratnika_ca bošnjačke nacionalnosti. Ove osobe su bili predmetom nezakonitih pretresa mjesta boravka od strane policije, od kojih su neki rezultirali time da im je poništena prijava mjesta prebivališta. Ipak, u slučajevima kada su ovi pretresi izvedeni pred sudove, odluke sudova su bile te da policija RS-a nije postupala iz svojih nadležnosti, a MUP RS-a nije mogao dokazati da je bilo koji_a od optuženih građana_ki počinio_la prekršaj. U 17 od tih slučajeva, MUP-a RS sam je obustavio sudski postupak, zbog nedostatka dokaza, ili bolje rečeno, zbog nezakonitih pretresa kao takvih. Sve u svemu, najmanje 90 predmeta protiv navodnih "lažno prijavljenih građana_ki", odbačene je od strane Osnovnog suda u Srebrenici i Okružnog suda u Bijeljini.

Međutim, nakon što je Sud utvrdio da je nezakonito obavljati takve racije, SNSD je pokušao da izmijeni Zakon o prebivalištu, kako bi taj isti postupak postao legalan i legitiman. SNSD nije uspio u svojoj namjeri zbog velikog pritiska žrtava, branioca_teljki i udruženja povratnika_ca na bošnjačke delegate_kinje u Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Nakon što je pokušaj izmjene Zakona na državnom nivou propao, ministar unutrašnjih poslova RS, Radislav Jovičić, predložio je da se ovaj zakon usvoji na entitetskom nivou. Vlada RS usvojila je prijedlog entitetskog Zakona o prebivalištu, kojim je predviđeno obavezno dostavljanje "dokaza" za prijavu prebivališta u Republici Srpskoj. Prijedlog zakona je dostavljen entitetskom parlamentu po hitnoj proceduri, ali je on prihvaćen kao nacrt zakona te je vraćen na redovni postupak. Nakon toga, Vlada RS donijela je Odluku o vršenju provjera tačnosti i istinitosti podataka prilikom prijave prebivališta i stavila je na snagu 25. aprila 2014. godine.

Odluka je distribuirana regionalnim policijskim centrima u Banjaluci, Prijedoru, Doboju, Bijeljini, Istočnom Sarajevu i Trebinju, sa posebnom pažnjom na zapovjednike_ce u lokalnim policijskim stanicama širom entiteta. Novi slučajevi provjera prebivališta, u skladu s novim ograničenjima koja su postavljena ovom odlukom, već su zabilježeni u Prijedoru, Banjaluci, Rogatici i Bratuncu, što mogu potvrditi svjedoci_kinje i lokalni aktivisti_kinje za zaštitu ljudskih prava.

Prijava mjesta prebivališta u RS, u skladu sa novim pravilima, čini samu prijavu dosta skupljom, jer je za nju potrebna potvrda da je nekretnina u vlasništvu lica koje vrši prijavu ili da postoji druga pravna veza između podnosioca_teljke prijave i nekretnine koja se prijavljuje. Ne postoji nikakav poseban tretman za povratnike_ce, štaviše, postupak prijave je dodatno otežan, a u nekim slučajevima čak i nemoguć. Na primjer, prijava boravišta u objektu koji pravno još

uvijek pripada preminulom/preminulim roditelju/roditeljima podnosioca_teljke prijave nije moguće ukoliko pitanja u vezi nasljedstva nisu riješena pred sudom, tako da ta osoba onda nema pravne osnove za prijavu.

Sve u svemu, ova odluka predstavlja jasno kršenje državne/entitetske raspodjele nadležnosti te ne poštuje specijalan tretman povratnika_ca, raseljenih lica i izbjeglica, koji je predviđen Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma. Broj službenih žalbi po tom pitanju je i dalje nizak, s obzirom da građani_ke postupaju u skladu s novim pravilima te pribavljaju dodatnu dokumentaciju, smatrajući da će tako lakše i brže riješiti svoje pojedinačne slučajeve, za razliku od toga da budu suočeni_e sa potencijalnim problemima i blokadama u slučaju službenih žalbi. Također, građani_ke koji su postupili_e po ovakvoj proceduri, nisu mogli_e dobiti pismenu potvrdu da je njihova prijava mjesta prebivališta odbijena, jer su djelatnici_e policijskih ureda tvrdili da izdavanje pismene odbijenice koja se tiče prijave mjesta prebivališta nije u skladu sa propisima.

Međutim, odluka je 4. jula ispred Ustavnog suda Bosne i Hercegovine proglašena neustavnom. Predstavnici_e vlasti u RS-u su najavili usvajanje nove odluke sa istim ili sličnim sadržajem.

Sličan scenarij dogodio se sa Zakonom o premjeru i katastru zemljišta i sa Zakonom o porezu na imovinu, gdje entitetski zakoni nisu uzeli u obzir status povratnika_ca, što je uzrokovalo probleme u smislu prava i obaveza na privatnu imovinu tih osoba. Jasno je da zakonodavstvo izrađuje zakone sa lošom namjerom prema ovim kategorijama stanovništva, kako bi stvorilo pravne prepreke za povratnike_ce te kako bi se okoristilo od naplate potencijalnih kazni od građana_ki koji žive u inostranstvu, a koji_e bi morali_e da plate kako bi legalizirali_e status svoje imovine, onda kada odluče da se vrate na svoja prijašnja mjesta prebivališta.

PRERORUKE

Obezbijediti sredstva za provođenje strategija i akcionih planova za zdravlje, stanovanje, zapošljavanje i obrazovanje Roma_kinja;

Intenzivirati mjere integracije romske djece u obrazovni sistem;

Definirati mjere za suzbijanje višestruke diskriminacije Romkinja i romskih djevojčica.

3.12 Nacionalne manjine i Romi_kinje

Romi_kinje⁵²

BiH je usvojila revidirane *Akcione planove za Rome u oblasti zapošljavanja, udomljavanja i zdravstvene skrbi za 2013-2016 (decembar 2013. godine)* te revidirani *Akcionni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma (2010)*, a pri Vijeću ministara BiH je formiran Odbor za Rome BiH. Kroz Dekadu Roma radilo se na nivou zakonodavstva i politika.

Istovremeno, u Specijalnom izvještaju o položaju Roma u BiH koji je izdala Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, ističe se stav nevladinih romskih organizacija da se *malo toga promijenilo na terenu*. Organizacije smatraju da su budžeti za primjenu Strategije i Akcionih planova nedovoljni, da su komplikovane i duge procedure, nedostatak građevinskog zemljišta, migracija romskih porodica, neriješeni imovinski odnosi, legalizacija postojećih objekata, otpor lokalnog stanovništva i sl. uzroci slabe primjene strateških dokumenata. Većina Roma_kinja nije upoznata sa svojim pravima kao i mogućnostima predviđenim strateškim dokumentima. I dalje veliki broj Roma_kinja *nema lične dokumente i ne mogu ostvariti prava* koja im pripadaju. Malo je toga urađeno na informiranju i pružanju pravne podrške romskim zajednicama, kao i na ukidanju široko rasprostranjenih stereotipa prema Romima_kinjama.

Romi_kinje su često među *najsiromašnijim stanovnicima_ama* u BiH. I dalje je zabrinjavajuće niska stopa zaposlenosti. Različiti izvještaji ukazuju da je samo 1-3% Roma_kinja zaposleno u institucijama. Organizacije ukazuju na nekonkurentnost na tržištu rada zbog neposjedovanja strukovnog ili višeg stručnog obrazovanja, nedovoljne angažiranosti Roma, nepismenosti/neobrazovanosti, nepovjerenja poslodavaca_teljki, predrasuda, stereotipa i slično.

⁵² Prema: Idžaković/Čatović/Vukmanić: Smjernice za razvoj zakonodavstva i politika jednakih mogućnosti sa fokusom na socijalna i zdravstvena prava (nacrt dokumenta), Prava za sve i Inicijativa i civilna akcija (ICVA), juni 2014. godine.

Malo veći pomaci, ali još uvijek nedovoljni, su primjetni u obrazovanju. Od 2010. godine kada je usvojen Revidirani akcioni plan za obrazovanje primjetan je porast upisane djece u osnovnu školu, ali treba napomenuti da je i dalje prisutno napuštanje škole u višim razredima osnovne škole i da nije primijećen značajniji porast upisa romske djece u srednje škole i fakultete. Prema izvaji ombudsmenke Jasminke Džumhur, zabrinjava činjenica da je u 2013. godini *trećina djece romske populacije zbog migracije roditelja napustila škole* na području Tuzlanskog kantona⁵³.

Ministarstvo za ljudska prava BiH⁵⁴ navodi ključne barijere koje ograničavaju prilike i pristup kvalitetnom obrazovanju Roma "ekstremno siromaštvo, promjene mjesta boravka, neshvatanje važnosti obrazovanja njihove djece, te nedovoljnost finansijskih sredstava na državnom nivou da se realiziraju sve mjere koje su planirane u Akcionom planu u obrazovanju Roma". Stoga ne čude procjene Ministarstva da čak 31% djece pripadnika_ica romske nacionalnosti u FBiH ne pohađa osnovnu školu. Također zabrinjava što i dalje vlasti krivicu za slabu obrazovanost traže u romskim porodicama, ili što za višestruku diskriminiranost Romkinja krive romsku tradiciju. Postojeća struktura obrazovnog sistema, u kojoj je obrazovanje prepušteno kantonalnim ministarstvima obrazovanja sa ograničenim resursima, teško da je u mogućnosti da donese značajne promjene.

Ostale nacionalne manjine

Dominantni položaj triju etničkih skupina, ograničavaju pristup javnom životu nacionalnim manjinama i ostalima koji sebe ne identificiraju u okvirima ove tri kategorije građana_ki. Postoje vijeća nacionalnih manjina na državnom i entitetskom nivou, ali njihovo postojanje je više simboličkog karaktera. Nema garantovanih mjesta za nacionalne manjine u kantonalnim, entitetskim ili državnim parlamentima (iako u nekim parlamentima imaju obavezna mjesta za Ostale, što ne znači da će predstavnici_e nacionalnih manjina biti zastupljeni unutar te kategorije). Neke etničke manjinske skupine državnim zakonom nisu ni priznate kao nacionalne manjine. Židovska zajednica ima poseban položaj u društvu BiH i vrlo je dobro integrirana u njen javni život.

PRERORUKE

Izmijeniti Krivični zakon FBiH kako bi se kao odredbe uključile zabrane zločina iz mržnje i govor mržnje na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere, rase, boje kože, rodnog identiteta i seksualne orijentacije;

Izmijeniti Krivične zakone RS-a i BD-a kako bi uključivali zabranu govora mržnje.

3.13 Zločin iz mržnje i govor mržnje

Pravni okvir

Ministarstvo sigurnosti BiH i Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE) pozvali su 2009. godine upravne jedinice (FBiH, RS i BD) da *izmijene svoje krivične zakone* te uključe odredbe o zabrani zločina iz mržnje. *RS i BD su to i učinili 2010. godine*, uključujući, između ostalog, zabranu zločina iz mržnje na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere, rase, boje kože, rodnog identiteta i seksualne orijentacije. FBiH nije usvojila izmjene i dopune svog krivičnog zakonodavstva.

Od decembra 2012. godine, Koalicija organizacija civilnog društva za borbu protiv govora mržnje i zločina iz mržnje⁵⁵ zagovara za potrebu usvajanja odredbe zločina iz mržnje u Krivični zakon FBiH. Izmjene i dopune su usvojene su u julu 2013. godine u Zastupničkom domu Parlamenta Federacije BiH, ali nisu potvrđene usvajanjem u drugom domu - Domu naroda FBiH. Nastavljajući rad ove koalicije organizacija civilnog društva, Klub parlamentarki Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH iznio je još jedan prijedlog izmjene Krivičnog

53 <http://radiosarajevo.ba/novost/134402/izvjestaj-o-polozaju-roma-u-bih-trecina-romske-djece-u-tk-ove-godine-napustila-skolu>

54 Izvještaj o implementaciji Decenije uključivanja Roma u BiH (20.08.2013), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (citirano u: Specijalni izvještaj o položaju Roma u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH; te preneseno na: http://www.radiosarajevo.ba/infografike/ljudskaprava/index_romskadjeca.html).

55 <http://soc.ba/parlament-fbih-usvojio-prijedlog-definicije-predlozen-od-strane-koalicije-za-borbu-protiv-govora-mrznje-i-zlocina-iz-mrznje/>

zakona koji uključuje i zločin iz mržnje. Od tada su *amandmani naišli na blokadu u Parlamentu FBiH* (vidi poglavlje 1.2 *Parlamenti i vlade*), tako da od decembra 2012. godine nije bilo značajnijeg napretka na ovom polju.

Odredba o zabrani govora mržnje na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere, rase, boje kože, rodnog identiteta i seksualne orijentacije, nije uključena u Krivični zakon FBiH, te krivične zakone RS-a i Brčko distrikta. Pokušaja da se ova odredba uvede u krivične zakone nije ni bilo. Pozitivan pomak predstavlja činjenica da je Vlada RS formirala Povjerenstvo Republike Srpske za borbu protiv govora mržnje na Internetu, koje će razvijati akcione planove. Nažalost, nije jasno zašto ovo povjerenstvo nije formirano za čitav teritorij Bosne i Hercegovine.

Trenutno stanje

Podaci o zločinima iz mržnje i govoru mržnje ne prate se *niti prikupljaju sistematično*. Ipak, policija istražuje pojedinačne, konkretne slučajeve, a neki od njih su u fazi procesuiranja.

Istraživački projekat LGBT zajednice na teritoriju cijele BiH⁵⁶, pokazao je da je *svaka treća LGBT osoba doživjela nasilje*, ali da je tek svaki sedmi slučaj nasilja prijavljen policiji (vidi poglavlje 3.10 *Lezbejke, gej, biseksualne i trans* osobe*). Od septembra 2013. godine, Sarajevski otvoreni centar je dokumentirao 8 slučajeva zločina iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta, što predstavlja znatan porast u odnosu na isto razdoblje prošle godine. MUP Kantona Sarajevo saraduje s organizacijama civilnog društva koje rade na LGBT pravima od 2012. godine. Održane su edukativne i informativne radionice sa policijom, te će ona nastaviti da predano radi na pitanjima zaštite prava LGBT osoba i u 2014. godini, tako što će uključiti teme vezane za potrebe LGBT zajednice i zločina iz mržnje u program permanentne obuke za policajce_ke. Ostale policijske agencije nisu pokazale poseban interes za rad na ovim pitanjima. MUP Kantona Sarajevo je također odredio osnovne tačke za rad na pravima LGBT osoba.

Grupe koje su također meta zločina iz mržnje i govora mržnje su *povratnici_e i Romi_kinje*. Pisanje grafita po vjerskim objektima, grobljima i spomenicima, te napadi na njih, vrše se skoro svakodnevno. Napadi do kojih dolazi za vrijeme trajanja vjerskih blagdana unose nestabilnost i nepovjerenje u lokalne zajednice. Posljednji takav napad, u kojem je žrtva bio imam džamije, dogodio se u Trebinju na prvi dan muslimanskog mjeseca Ramazana (krajem juna 2014. godine), te je time samo potvrđeno da su napadi stalna praksa.

Uz pravo procesuiranja zločina, policijske institucije trebaju početi ulagati u izgradnju povjerenja, pogotovo prema manjinskim skupinama (tj. povratnicima_ama, LGBT osobama, Romima_kinjama).

Suci_tkinje i tužioci_teljice dobivaju slabu ili nikakvu obuku vezanu za zakone o zločinima iz mržnje (vidi poglavlje 2.1 *Pravosuđe*).

56 Analiza rezultata izvještaja o potrebama LGBT zajednice u BiH: <http://soc.ba/numbers-of-life/>

4 TRANZICIJSKA PRAVDA

PRERORUKE

Efikasno procesuirati i kazniti počinitelje_ke ratnih zločina u sudskim postupcima koji će biti dostupni javnosti i gdje će svrha kažnjavanja biti zadovoljena;

Pružiti podršku članovima_cama udruženja preživjelih žrtava i pojedincima_kama u ostvarivanju njihovih prava;

Neophodno je usvojiti pravni okvir za formiranje novog institucionalnog vansudskog mehanizma za utvrđivanje činjenica i kazivanje istine uz adekvatnu podršku javnosti.

Iako BiH jasno iskazuje svoju opredijeljenost da iznađe sistematičniji i efikasniji pristup procesuiranju predmeta ratnih zločina kako bi ispunila svoje ustavne, zakonske i međunarodne obaveze, te osigurala osnovne preduslove za početak procesa suočavanja s prošlošću i pristup EU integracijama, ovaj proces se suočava i sa ozbiljnim izazovima. Ovaj proces se dotiče višestrukih dimenzija kršenja ljudskih prava i pravde: kako zadovoljiti pravdu i stvoriti kvalitetne usluge i servise za preživjele žrtve i porodice žrtava i obezbijediti uživanje socijalnih i ekonomskih prava, jasno definirati status žrtava, usvojiti provedbene akte za zaštitu i podršku svjedoka, te 19 godina nakon završetka sukoba ponovo povezati ratom razoreno društvo i vratiti povjerenje. U BiH još uvijek postoje različite interpretacije istine o istim događajima iz 1992-1995, neadekvatan formalni sistem obrazovanja, manipulacija brojem žrtava i njihovo politiziranje, nedostatak sveobuhvatnog programa reparacija i memorijala.

Krivična pravda

Krivična pravda podrazumijeva uspostavljanje Suda BiH i Tužilaštva BiH i posebnih odjela za ratne zločine pri Sudu BiH i Tužilaštvu BiH (2003.), kao i na sudovima nižih nivoa. Međutim, s obzirom na nedostatak resursa u bh. pravosudnom sistemu, neophodno je osigurati dovoljan broj sudija_tkinja i tužilaca_teljki, kako bi se što brže i efikasnije riješili predmeti ratnih zločina. Da bi se osigurao visok nivo senzibiliziranosti u odnosu sa žrtvama i svjedocima_kinjama, neophodno je nositeljima_cama pravosudnih funkcija osigurati adekvatne edukativne aktivnosti. U pogledu odnosa nositelja pravosudnih funkcija prema žrtvama, potrebno je uspostaviti kodeks, odnosno protokol o postupanju prema žrtvama i svjedocima_kinjama.

U decembru 2008. godine usvojena je državna Strategija za rad na predmetima ratnih zločina, s ciljem iznalaženja efikasnijeg pristupa rješavanju predmeta ratnih zločina. Konkretno, implementacija strategije za rad na predmetima ratnih zločina usporena je u više njenih segmenata, čime su u značajnoj mjeri umanjene šanse da će se zadati cilj ove strategije ostvariti, a to je da se svi slučajevi ratnih zločina okončaju u periodu od 15 godina, a najkompliciraniji predmeti u periodu od sedam godina od usvajanja Strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Postignut je određeni napredak u oblasti evidencije i baze podataka. Međutim, napore treba uložiti na provođenje dijela Strategije koji se odnosi na zaštitu i pružanje pomoći svjedocima_kinjama. Podrška i zaštita svjedoka_kinja u krivičnim predmetima izostaju. Iako i Sud BiH i Tužilaštvo BiH imaju u svojoj strukturi Odjeljenje za podršku svjedocima koje se primarno bavi psihološkom podrškom svjedocima_kinjama u krivičnim predmetima, žrtve kršenja međunarodnog humanitarnog prava, a posebno seksualnog nasilja ostaju stigmatizirane i dodatno traumatizirane u toku i nakon krivičnog postupka. Prisutno je i nedovoljno djelovanje pravosudnih institucija u pogledu istraživanja prijetnji kojima su žrtve zločina izložene nakon svjedočenja. Sudovi i tužilaštva su se pokazala izrazito neosjetljiva za potrebe svjedoka_kinja i veliki dio njih se osjećao iskorišteno nakon završenog procesa. U sklopu reforme pravosuđa koja je sprovedena nakon rata, donešeni su Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, kao i Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH, međutim izostala su finansijska sredstva za adekvatnu primjenu ovih zakona, što je dovelo do niza problema, između ostaloga nerijetki su incidenti da se imena zaštićenih svjedoka_kinja spominju u dokumentima dostupnim javnosti.

U okviru krivične pravde neophodno je osigurati pružanje besplatne pravne pomoći ugroženim kategorijama, treba početi odmah, kao i sprovođenje analize kome, gdje i kakva vrsta pomoći je

potrebna. Nužno je usvojiti zakon o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou države te osigurati da žrtve rata budu obuhvaćene zakonom.

Kako je od samog osnivanja Suda BiH i Tužilaštva BiH prepoznata potreba za njihovom transparentnošću i intenzivnijom komunikacijom između ovih institucija i javnosti, *neophodna je izgradnja komunikacije između pravosudnih institucija i građana_ki*, te dobro planirani i implementirani outreach programi mogu biti od velike važnosti u pogledu ostvarivanja svrhe kažnjavanja. U krivičnim postupcima vrijedi *opšte načelo javnosti*, kao ustavno, političko, međunarodno pravno načelo, koje per se može da utiče na kvalitetnije suđenje i donošenje razumnih odluka, preventivno djeluje, razvija moral i pozitivno djeluje na upoznavanje javnosti sa zakonodavnim okvirom.

Suprotno od toga, tokom 2013. godine, započeo je trend *anonimizacije sudskih odluka i tužilačkih akata* – odnosno skrivanja identiteta pojedinih učesnika_ca u krivičnim postupcima. Ovakvi postupci predstavljaju narušavanje načela transparentnosti i otvorenosti pravosuđa, povredu prava na slobodan pristup informacijama, uvođenje cenzure u medijsko izvještavanje, pa čak i čin skrivanja historijskih činjenica. Nastao je nakon što je Agencija za zaštitu ličnih podataka Suda BiH uputila “Mišljenje – Obrada ličnih podataka na službenoj web stranici Suda BiH”, prema kojem objavljivanje optužnica i odluka koje sadrže lične podatke na Internetu nema pravnog osnova, te je naloženo da Sud BiH “*donese ili inicira donošenje propisa kojim bi se utvrdila pravila anonimizacije ličnih podataka u optužnicama i odlukama koje se objavljuju na službenoj web stranici*”. Nastavljajući spomenuti trend, Sud BiH je u martu 2012. godine donio Pravilnik o ostvarivanju pristupa informacijama pod kontrolom Suda i o saradnji sa zajednicom, koji predviđa anonimizaciju svih sudskih odluka prije njihovog objavljivanja na web stranici Suda BiH ili distribuiranja medijima i široj javnosti na drugi način. Pravilnik sadrži bitnu kontradikciju, s obzirom da načela krivičnog postupka propisuju da sudovi mogu donijeti odluku da se presuda kojom se optuženi_a oglašava krivim ima objaviti u sredstvima informiranja.

Upravo je javnost istraga, suđenja, a posebno izricanja odluka na jasan, tačan i nepristran način u predmetima ratnih zločina esencijalni korak u osiguravanju individualne odgovornosti za teška kršenja ljudskih prava koja su se dogodila tokom rata i uspostavljanju sudske istine. Individualizacija krivice podrazumijeva javno obznanjenje imena počinioca_teljke konkretnog zločina i smatra se neizostavnim elementima međunarodnog krivičnog prava. O nekonzistentnosti, ali i kontraproduktivnosti prakse anonimizacije u kontekstu utvrđivanja činjenica o ratnim zločinima najbolje govori aktuelna praksa Suda BiH. Naime, Sud BiH trenutno anonimizira ime i prezime i osnovne lične podatke osobe osuđene za ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti, ali, paradoksalno, navodi njenu etničku pripadnost, što odluku čini neshvatljivom i nejasnom i gotovo nerazumljivom.

U bh. javnosti je *primjetno i nezadovoljstvo procesuiranjem predmeta ratnih zločina*. Ovo nezadovoljstvo bazira se, sa jedne strane, na nedovoljnom poznavanju funkcioniranja i ciljeva pravosudnih institucija, kao i nepoznavanju zakonskih i proceduralnih pravila, dok, s druge strane, na nezadovoljstvo utiču i određeni suštinski i realni problemi.

Jedan od proceduralnih problema je bio onaj kada je Ustavni sud BiH ukinuo deset presuda Suda BiH za genocid i ratne zločine protiv civilnog stanovništva (kojim su osuđeni kao pomagači za sudjelovanje u strijeljanju više od 1.000 Bošnjaka u selu Kravica 1995. godine, zbog sudjelovanja u strijeljanju skupine bošnjačkih civila na području opštine Jajce 1992. godine i za mučenje i sudjelovanje u mučenju i ubistvu počinjenom tokom 1993. godine u logoru Gabela u Hercegovini). Prema ocjeni Ustavnog suda, *apelantima je nanesena šteta retroaktivnom primjenom Krivičnog zakona iz 2003. godine*, jer je u vrijeme činjenja zločina na snazi bio blaži zakon.

Kazivanje istine

Kazivanje istine podrazumijeva ograničenost rezultata dosadašnjih inicijativa za utvrđivanje činjenica i kazivanje istine. Iako su dosad formirane tri inicijative za uspostavljanje komisije za istinu i pomirenje (1997. godine i 2005. godine), Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine (2003. godine), Državna komisija za ispitivanje istine o stradanjima Srba, Hrvata, Bošnjaka, Jevreja i ostalih u Sarajevu u periodu od 1992. do 1995. godine (2006. godine), Komisija za istinu i pomirenje Skupštine opštine Bijeljina (2008. godine), uslijed nedostatka zajedničkog cilja ovih inicijativa, nepostojanje njihove međusobne koordinacije i saradnje, kao i nedovoljne uključenost šire javnosti u kreiranje, implementaciju i monitoring ovih inicijativa, nijedan od ovih mehanizama nije imao sveobuhvatan pristup i do danas podaci o svim žrtvama ostaju nedostupni.

Neophodno je unaprijediti i jačati *institucionalne vansudske mehanizme i inicijative civilnog društva za utvrđivanje činjenica i kazivanje istine* s ciljem osiguravanja njihovog efikasnog i kvalitetnog doprinosa ovom procesu, na način da je komplementaran sa već postojećim sudskim i vansudskim mehanizmima. Neophodno je usvojiti pravni okvir za formiranje novog institucionalnog vansudskog mehanizma za utvrđivanje činjenica i kazivanje istine uz adekvatnu podršku javnosti, te osiguranje gender senzitivnog pristupa, te osnažiti pripadnike_ ce ranjivih kategorija, koji radi stigmatizacije i straha od dodatne viktimizacije ne prijavljuju kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava, koja su doživjela.

Iako je *Strategija za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma* donesena 2002. godine (revidirana 2010. godine), do danas ciljevi iz Strategije nisu ostvareni i parcijalnog su karaktera. S obzirom na to da entiteti uspostavljaju nadležnost u ovoj oblasti, svaki entitet je regulirao status, prava i iznos naknada nezavisno od drugog, tako da se prema žrtvama u ovom domenu postupa različito u dva entiteta.

Podrška žrtvama

U BiH su davanja koja idu prema žrtvama kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava stavljena u kontekst *socijalnih davanja* (i to nakon što žrtve steknu status), što nije u skladu sa međunarodnim standardima u vezi sa reparacijama. Iako Zakon o krivičnom postupku BiH u članu 19. dozvoljava *pokretanje imovinsko-pravnog zahtjeva tokom postupka pred sudom*, preživjele žrtve se upućuju na građansku parnicu. Ovakav pristup sudija_tkinja i tužilaca_teljki u predmetima ratnih zločina dovodi do propuštanja da se žrtvama osigura adekvatna naknada štete. U većini slučajeva, žrtve nisu svjesne prava na podnošenje zahtjeva za kompenzaciju počilaca_teljki, niti su propisno obaviještene o postojanju procedura za ostvarenje prava. Dodatno je upitno preživjelim žrtvama koje su bile zaštićeni svjedoci_kinje u toku krivičnog postupka u toku građanske otkrivati njihov identitet. Nadalje, upućivanje na građanske parnice podrazumijeva i nove advokatske troškove koje većina žrtava ne može priuštiti. Ovakvim pristupom preživjele žrtve suštinski ostaju uskraćene za prava na kompenzaciju. Pokretanje građanskih parnica podrazumijeva neefikasnost, dugotrajnost i ne garantiraju žrtvama ostvarenje prava po osnovu donesene odluke, jer je do sada veoma mali broj ovih odluka izvršen. Također, zakoni o obligacionim odnosima propisuju opšti rok zastarjelosti od pet godina, iako, prema međunarodnim standardima, osnova za *naknadu štete nastale u ratu ne bi smjela imati vremensko ograničenje*.

Žrtve koje su pretrpjele torturu u mjestima zatvaranja za vrijeme rata mogu ostvariti prava na naknadu samo ako spadaju u jednu od navedenih kategorija, odnosno, ako pored same torture imaju i određeni stepen invaliditeta, na osnovu čega dobivaju naknadu kao kategorija

civilne žrtve rata ili kao kategorija RVI. Svi ostali građani_ke koji su preživjeli torturu, a nemaju minimalan stepen invaliditeta, nisu u mogućnosti ostvariti nikakvu naknadu, odnosno, obeštećenje za ono što su pretrpjeli.

BiH nema jedinstvenu i pouzdanu bazu podataka o ženama, preživjelim žrtvama silovanja i drugih oblika nasilja počinjenog u toku rata od 1992-1995. godine (vidi i 2.3 *Ratni zločini*).

Ostvarivanje statusa civilnih žrtava rata razlikuje se u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, a žrtve ratnog silovanja, u FBiH imaju status civilne žrtve rata. Ostvarivanje statusa dodatno je otežano komplikovanim procedurama koje zahtijevaju i finansijske izdatke. U RS ženama preživjelim žrtvama silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja ne priznaje se status civilnih žrtava rata kao posebne kategorije. U Brčko distriktu je tek u augustu 2012. godine donesena regulativa koja propisuje način ostvarivanje statusa civilnih žrtava rata za žene, ne ograničavajući se na rokove i uzimajući u obzir psihološku patnju i štetu. U svakom slučaju, procesuiranje i dinamika koji se odnose na krivična djela sa elementima seksualnog nasilja su spori.

BiH nije uskladila regulative iz oblasti krivičnog zakonodavstva. Ne postoji odvojena baza podataka za procesuiranje silovanja, već se ta krivična djela vode u statistici ratnih zločina.

BiH još uvijek nije usvojila Program poboljšanja položaja žena preživjelih žrtava ratnog silovanja, seksualnog zlostavljanja i torture u BiH, iako je izrađen nacrt. Inicirana je i izrada Strategije o tranzicijskoj pravdi, međutim ista još uvijek nije usvojena od strane Vijeća ministara, iako ima za cilj da na, sveobuhvatan način pristupi ovoj problematici.

Neophodno je osigurati potpunu zaštitu prava na obeštećenje svih žrtava kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava na način da se unaprijedi postojeći sistem za osiguranje prava na obeštećenje svih žrtava rata u BiH i uspostavi koherentan sistem podataka svih korisnika prava.

Memorijali

U BiH, memorijali su najčešće posvećeni vojnim i civilnim žrtvama određene etničke skupine, te vojnim formacijama ili politikama koje su dominantne u toj lokalnoj zajednici. Međutim, u BiH ne postoji odgovarajuća zakonska regulativa koja bi na adekvatan način regulirala proces memorijalizacije, ne postoje odgovarajući standardi i kriteriji za podizanje spomen-obilježja, niti postoji adekvatno razumijevanje procesa memorijalizacije u kontekstu tranzicijske pravde. Nužno je izgraditi i očuvati kolektivno sjećanje putem podizanja spomen-obilježja (memorijala) i pokretanja dijaloga o prošlosti, sa ciljem sprečavanja ponavljanja zločina, te ustanoviti standarde i kriterije za podizanje memorijala i održavanje komemorativnih aktivnosti, pokrenuti dijalog o prošlosti putem adekvatnih procesa memorijalizacije i komemoracije, sa ciljem izgradnje kulture sjećanja.

DODATAK

POPIS STANOVNIŠTVA 2013

Zakon o popisu stanovništva usvojen je tek početkom 2012. godine, a trebao je početi u aprilu 2013. godine, no zbog nedovoljne spremnosti Agencije za statistiku BiH koja je, uz entitetske zavode za statistiku, glavni nosilac procesa sprovođenja popisa te zbog tehničkih nedostataka popis je, po preporuci Međunarodne misije za monitoring (IMO), odgođen za šest mjeseci tj. za period od 01. do 15. oktobra 2013. godine.

Tokom i nakon popisa stanovništva, evidentirani su značajni problemi kojim se direktno narušavaju ljudska prava. Prvi i najvažniji se tiče zaštite ličnih podataka, koja je u Zakonu o popisu regulirana prilično nejasno. Član 15. kaže: “(2) Zaštita ličnih podataka osiguraće se u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka i Zakonom o statistici Bosne i Hercegovine”.

Međutim, nijedan od ovih zakona ne uzima u obzir specifičnost podataka dobivenih popisom, te ne sadrži nikakve mjere koje se tiču mnogobrojnih situacija koje proizlaze iz procesa popisivanja. Najvažnija među njima jeste uništavanje ličnih podataka prikupljenih tokom popisa. Neprecizne mjere koje se tiču zaštite ličnih podataka se nastavljaju i dalje, uključujući član 16. koji kaže: “podaci prikupljeni popisom koristit će se isključivo u statističke svrhe”, bez davanja mjera koje se odnose na uništavanje podataka koji nisu potrebni za statističke svrhe. Član 20. kaže da Agencija: “brine o smještaju, čuvanju i uništenju popisne građe”, dok član 22. daje svim statističkim institucijama (Agencija i entitetski zavodi) pravo svojine nad zajedničkom bazom podataka koja “se sastoji od svih prikupljenih i obrađenih podataka”. Član 28. kaže da “direktor Agencije donosi Pravilnik o uništavanju popisne građe. Popisni obrasci, organizaciono metodološka uputstva za provođenje popisa i Pravilnik o uništavanju popisne građe bit će objavljeni u “Službenom glasniku BiH” i službenim glasilima entiteta i Brčko distrikta”. U Zakonu nisu sadržani zakonski rokovi za donošenje ovog Pravilnika i nikakve sankcije nisu predviđene za neizvršavanje ovog zadatka.

Kada se ovo uzme u obzir, postaje problematičan i dio člana 36. Zakona o Popisu: “sve institucije Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko distrikta obavezne su da omoguće korištenje baza podataka i evidencije iz svoje nadležnosti (baze podataka rođenih, umrlih, raseljenih, evidencije prebivališta, evidencije osuđenih na izdržavanje kazne zatvora i dr.) Agenciji radi provođenja statističke kontrole tačnosti i kvaliteta podataka prikupljenih na terenu”.

Da su pitanja uništavanja ličnih podataka bila precizno definirana zakonom i/ili pravnim aktima proizašlim iz Zakona, ne bi bilo ništa sporno u ovom članu. Međutim, pošto ovo pitanje nije riješeno, ostavljen je prostor za pitanja o mogućoj zloupotrebi ličnih podataka, budući da se oni mogu vezati i za druge baze podataka.

Nadalje, član 4. kaže da će se popisati “državljeni Bosne i Hercegovine sa prebivalištem ili boravištem u Bosni i Hercegovini, bez obzira da li su u trenutku popisa u Bosni i Hercegovini ili nisu”, dok član 7. kaže: “popisana lica koja ne zadovoljavaju kriterije koji su postavljeni definicijom uobičajenog mjesta stanovanja u mjestu popisivanja, odnosno ne žive, niti se očekuje da će živjeti u mjestu popisivanja, u neprekidnom periodu od barem 12 mjeseci, smatraju se privremeno prisutnim licima i stoga ih ne treba računati u ukupan broj stanovništva tog popisnog područja”.

Međutim, ni Zakon niti popisna metodologija ne daju nikakve instrukcije za situaciju kada je cijelo domaćinstvo odsutno za vrijeme popisa, za period kraći od jedne godine. Nikakve popisnice niti drugi vidovi popisivanja nisu bili omogućeni za ovu kategoriju osoba. Ovo se

pokazalo kao problem u implementaciji popisa, za koji niti jedna statistička institucija nije imala adekvatan odgovor. Rezultat je bio da porodice, ili domaćinstva koja se sastoje od samo jedne osobe, a pripadaju ovoj kategoriji, uopšte nisu bila popisana.

Pitanja broj 24, 25 i 26, koja se tiču etniciteta/nacionalnosti, jezika i religije, koja su bila najviše diskutovana i najkontroverznija, također su veoma loše regulirana u okviru Zakona. Član 12. jedino kaže da osoba nije dužna da se etnički/nacionalno izjasni, niti da se religijski opredijeli, ali je forma osjetljivih pitanja ostavljena u potpunosti na odlučivanje statističkim institucijama. Činjenica da Zakon nije uspostavio nikakve dalje mjere po ovom pitanju je sigurno uticala na proces formulacije ovih pitanja. Da je Zakon propisao da forma ovih pitanja ne smije biti sugestivna, ili da ova pitanja moraju biti otvorena, većina političkih pitanja koja su iznikla iz strukture popisnice bi bila mnogo manje prominentna i imala bi manje uticaja na javni diskurs oko popisa. Dalje, opravdano je pretpostaviti da je proces formuliranja ovih pitanja, koji je trajao jako dugo i ozbiljno je polarizovao društvo, te omogućio postojanje više zagovaračkih kampanja oko popisa, uticao na čitav diskurs i diskurs bi bio značajno drukčiji da je ovo pitanje bilo bolje definirano u samom Zakonu.

Što se tiče implementacije zakonskog okvira, zabilježeno je nekoliko problema koje ni IMO misije, niti lokalne institucije zadužene za popis nisu primijetile, ili su ih čak krivo protumačile.

Prvo i najkritičnije kršenje Zakona je bila praksa, koja je uvedena prvog dana popisa, da se ispunjene popisnice ne nose u sigurna skladišta. Umjesto da budu na sigurnim lokacijama, koje su trebale biti ustanovljene posebno za ovu priliku i sa ograničenim pristupom, kako to Zakon zahtijeva, popisnice su "skladištene" u domovima popisivača_ica, u koje su popisivači_ice nosili_e i prazne i popunjene popisnice nakon završetka radnog dana. Ovo je direktno kršenje i Zakona o popisu i Zakona o zaštiti ličnih podataka, budući da su popisnice, koje su sadržavale različite lične podatke BiH građana_ki "skladištene" bez ikakve supervizije i moglo im je pristupiti na desetine hiljada neovlaštenih osoba. Pored ovoga, dodatni problem je i činjenica da većina popisivača_ica nije potpisala izjave o tajnosti (a ni ugovore o angažmanu) prije nego je počela raditi na popisu. To implicira da tokom većeg dijela popisnog procesa čak ni sami popisivači_ce nisu bili_e obavezni_e da čuvaju tajnost ličnih podataka građana_ki.

Centralna lokacija za skladištenje popisnog materijala, gdje su sve popisnice trebale biti uskladištene po završetku popisa, nije bila obezbijedena na vrijeme. Skladište je iznajmljeno 9. oktobra 2013. godine, samo šest dana prije završetka popisa. 15. oktobra 2013. godine (posljednji dan popisa), Mirsada Adembegović, glasnogovornica državne statističke agencije, je izjavila da popisni materijal neće biti distribuiran na centralnu lokaciju prije naredne sedmice, dodajući da Agencija još uvijek nije uposlila potrebno osoblje da bi centralno skladište bilo funkcionalno. Također je dodala da će popisnice u centralno skladište biti prevezene iz "opštinskih popisnih komisija" iako popisnice nisu bile uskladištene u njihovim prostorijama, već u domovima popisivača_ica. Na ovo sve treba dodati izjavu koju je dala drugog dana popisa kada je, suočena sa nezadovoljstvom javnosti zbog činjenice da se popisnice nose u domove popisivača_ica, izjavila da je ova praksa uspostavljena jedino u popisnim krugovima u kojima popisivači_ce rade daleko od sjedišta opštinskih popisnih komisija, te da se popisnice drže u njihovim domovima samo preko noći i skladište se u sjedištima opštinskih popisnih komisija već sljedeći dan. Za ovu izjavu je dokazano da je netačna još istog dana kada je rečena.

Zakonske odredbe koje se tiču zaštite ličnih podataka nisu jedine koje su prekršene od strane institucija koje su vodile popisni proces, niti su Zakon o popisu i Zakon o zaštiti ličnih podataka jedini zakoni koji su prekršeni. Niko od popisivača_ica koji su provodili popis nije potpisao ugovor prije početka popisa, a mnogi ga nisu potpisali ni kada je popis bio skoro gotov. Prije završetka popisa, PopisMonitor je zabilježio značajan porast broja prijava od strane popisivača_

ica, uglavnom na temu njihovog (ilegalnog) radnog statusa, dok su neki_e čak prijavljivali_e da im je, nakon što je njihov posao bio završen, nuđeno da “odustanu od posla” zbog gorenavedenih problema. Ovo pokazuje da su državne institucije ilegalno zaposlile otprilike 20.000 ljudi na poslovima vezanim za popis stanovništva u 2013. godini. Činjenica da ni svi popisivači_ce nisu prošli odgovarajući trening, također predstavlja kršenje Zakona.

Rezultati

Prema preliminarnim rezultatima, ukupan broj popisanih osoba u cijeloj BiH je 3.791.622; od čega je 2.371.603 popisano u Federaciji BiH; 1.326.991 u Republici Srpskoj i 93.028 u Brčko distriktu. Ovi rezultati pokazuju značajna odstupanja broja popisanih osoba u poređenju sa procjenama broja stanovnika_ca koje objavljuju statističke institucije. Iako je u metodologiji popisa naznačeno da preliminarni rezultati pokazuju samo broj popisanih osoba (a ne ukupan broj stanovnika_ca), usporedba ovih rezultata će pokazati da je između rezultata popisa i statističkih podataka postoje razilaženja koja se ne mogu objasniti ili opravdati takvim objašnjenjem. Ta razilaženja otvaraju prostor za ozbiljne sumnje u validnost zvaničnih rezultata popisa, konkretno, sumnje u to da rezultati odgovaraju realnom stanju na terenu, da su podaci ozbiljno kompromitirani i da je veoma upitno mogu li se tretirati kao relevantni i upotrebljivi statistički podaci.

O INICIJATIVI

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine je neformalna koalicija organizacija civilnog društva koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda Evropske unije.

Aktivne članice su:

ACIPS, Sarajevo
Asocijacija za demokratske inicijative, Sarajevo
Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu
Centar za političke studije, Sarajevo
Fondacija Cure, Sarajevo
Helsinski parlament građana, Banja Luka
Inicijativa mladih za ljudska prava, Sarajevo
Prava za sve, Sarajevo
Sarajevski otvoreni centar
Zašto ne, Sarajevo

Inicijativu koordiniraju:

Sarajevski otvoreni centar
Centar za političke studije
info@eu-monitoring.ba

Inicijativu podržavaju:

BH novinari, Sarajevo
Zemlja djece, Tuzla
Evropski istraživački centar, Sarajevo
Vanjskopolitička inicijativa BiH, Sarajevo
Green Council, Sarajevo
Zeleni Neretva, Konjic
Centar za socio-ekološki razvoj, Banja Luka
Perpetuum Mobile, Banja Luka
Centar za mlade Kvart, Prijedor
Asocijacija studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli
OKC Abrašević, Mostar
Udruženje PEKS, Živinice
Vesta, Tuzla
Infohouse, Sarajevo
Crvena, Sarajevo
Transparency International, Banja Luka/Sarajevo

Saznajte više o inicijativi: www.eu-monitoring.ba

Alternativni izvještaj o napretku 2014. izlazi u okviru edicije Human Rights Papers, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji Human Rights Papers izlaze opšti ili tematski izvještaji o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Ovi izvještaji su osnova za daljne zagovaračke aktivnosti prema državi Bosni i Hercegovini ali i međunarodnim tijelima.

Ediciju Human Rights Papers uređuje Saša Gavrić.

U ovoj ediciji objavili smo do sada:

Esther Garcia Fransioli (autorica):

Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Ko-izdavači: Prava za sve i Fondacija Cure

Dostupno na:

<http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-BiH-u-2013.pdf>

Esther Garcia Fransioli (autor):

Annual Report on the State of Women's Rights in Bosnia and Herzegovina 2013.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Ko-izdavači: Prava za sve i Fondacija Cure.

Dostupno na:

<http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-BiH-u-2013.pdf>

Edita Miftari (autorica):

Economic and Social Rights of Women in Bosnia and Herzegovina in 2012-2013.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na:

<http://soc.ba/ekonomska-i-socijalna-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-2012-2013/>

INICIJATIVA ZA MONITORING EVROPSKIH INTEGRACIJA
BOSNE I HERCEGOVINE, www.eu-monitoring.ba

Naslov:

ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O NAPRETKU 2014

Izdavač:

Sarajevski otvoreni centar, u ime
Inicijative za monitoring EU integracija Bosne i Hercegovine, www.eu-monitoring.ba

Priredivači_ice:

Saša Gavrić, Sarajevski otvoreni centar
Fedra Idžaković, Prava za sve
Tijana Cvjetičanin, Zašto ne, Sarajevo

Autori_ice pojedinih poglavlja (po abecednom redu):

Anes Makul, ACIPS, Sarajevo; Borka Rudić, BH Novinari, Sarajevo; Damir Banović,
Centar za političke studije, Sarajevo; Darko Brkan, Zašto ne, Sarajevo; Elma Demir, ADI; Fedra
Idžaković, Prava za sve, Sarajevo; Inela Hadžić, Sarajevski otvoreni centar; Lejla Mamut,
TRIAL, Sarajevo; Maja Branković, Transparency International BiH, Sarajevo; Mirsada
Bajramović, Zemlja djece, Tuzla; Nina Šeremet, Inicijativa mladih za ljudska prava u BiH,
Sarajevo; Saša Gavrić, Sarajevski otvoreni centar; Snježana Ivandić Ninković,
Asocijacija demokratskih inicijativa, Sarajevo; Tijana Cvjetičanin, Zašto ne, Sarajevo; Vildana
Džekman, Fondacija Cure, Sarajevo.

Izradi izvještaja doprinijeli su (po abecednom redu):

Amira Kavgić, Inicijative preživjelih od mina Tuzla; Dragana Dardić, Helsinški parlament
građana Banja Luka; Dženana Kapo, Centar za političke studije, Sarajevo; Memnuna Zvizdić,
Žene ženama, Sarajevo; Mira Jugović Mišić, Forum građana Tuzle; Mreža pravde BiH; Nedim
Jahić, Inicijativa mladih za ljudska prava u BiH; Ranka Ninković-Papić, Fondacija za socijalno
uključivanje u Bosni i Hercegovini, Sarajevo; Sabiha Husić, Medica, Zenica

Koordinatori_ice izvještaja:

Demokratija i funkcionisanje države: Tijana Cvjetičanin
Vladavina prava i korupcija: Snježana Ivandić Ninković
Ljudska prava i zaštita prava manjina: Fedra Idžaković
Tranzicijska pravda: Nina Šeremet i Vildana Džekman

Prevod BHS-ENG/Lektura BHS: Dalila Mirović

Lektura ENG: Marina Veličković

Prelom/dizajn: Feđa Bobić

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele pub-
likacije ili njezinih dijelova je poželjno. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost njenih
autora_ica.